

Bæredygtig 10. klasse

Dokumentation af Brejninggaard Efterskoles forsøgs- og udviklingsprojekt af en bæredygtig 10. klassestruktur med fokus på en sikker overgang fra grundskolen til ungdomsuddannelserne.

Bæredygtig 10. klasse - En dokumentation af Brejninggaard Efterskoles forsøgs- og udviklingsprojekt af en bæredygtig 10. klassestruktur med fokus på en sikker overgang fra grundskolen til ungdomsuddannelserne.

© Brejninggaard Efterskole, Efterskoleforeningen og forfatteren, 2020

Forsidefoto: Martin Pilgaard

Skolekode: 681300

Efterskoleforeningen

Vartov • Farvergade 27 H, 2. • 1463 København K

Tlf. 33 12 86 80 • info@efterskoleforeningen.dk

www.efterskoleforeningen.dk

Efterskoleforeningen er både en medlemsorganisation, en interesseorganisation og en folkelig bevægelse. Efterskoleforeningen ledes af en bestyrelse, som består af formanden og otte bestyrelsesmedlemmer valgt for en periode på tre år. Efterskolerne er delt ind i syv regioner, som varetager regionale opgaver og er bindeled mellem skolerne i regionen og Efterskoleforeningens bestyrelse. Sekretariatet varetager en lang række opgaver lige fra rådgivning om skoledrift, jura og økonomi til pædagogisk udviklingsarbejde og markedsføring af efterskolerne.

Brejninggaard Efterskole

Brejninggårdsvej 12 • 6971 Spjald

Tlf. 97 38 16 44 • mail@brejninggaard.dk

<https://brejninggaard.dk>

Brejninggaard Efterskole er en grundtvigsk efterskole etableret i 1942. Brejninggaard Efterskoles formål er gennem undervisning og samvær at medvirke til elevens almene dannelse gennem livsoplysning, folkelige oplysning og demokratiske dannelse. Brejninggaard Efterskole er en gymnastikefterskole med gymnastik på højeste niveau, men har også fokus på at gøre eleverne klar til deres ungdomsuddannelse.

Publikationen kan frit citeres med tydelig kildeangivelse.

Forord

Brejninggaard Efterskole har de seneste fem skoleår udviklet på en bæredygtig 10. klassestruktur. Med bevilling fra Efterskoleforeningen har Brejninggaard Efterskole arbejdet med forsøgs- og udviklingsprojektet 'Bæredygtig 10. klasse' ud fra et fokus på den praktiske og teoretiske overgang fra grundskolen til ungdomsuddannelserne og de videregående uddannelser.

Følgende rapport samler de fortællinger og erfaringer Brejninggaard Efterskole har gjort sig med deres måde at praktisere 10. klasse. Disse behandles i lyset af den aktuelle uddannelsesdebat vedrørende de politiske mål om at styrke unges faglighed og mindske frafaldet på ungdomsuddannelserne.

Rapporten indgår som en del af analysen, evalueringen og formidlingen af projektet 'Bæredygtig 10. klasse', og dokumenterer de resultater Brejninggaard Efterskole har opnået i form af læringsudbytte og elevernes overgang til ungdomsuddannelserne. Formålet er dels at følge, hvordan Brejninggaard Efterskoles karakterresultater repræsenterer arbejdet med koncentrerede læringsforløb, og dels at belyse de sociale og faglige overgange fra grundskolen til ungdomsuddannelserne samt valg af ungdomsuddannelse og frafaldsprocenter.

Rapporten bygger på Brejninggaard Efterskoles skoleresultater ved FP10 eksamen 2018/2019 og 2019/2020, kvalitative interviews med Brejninggaard Efterskoles skoleledelse, data fra spørgeskemaundersøgelser besvaret af afgangseleverne på årgang 2018/2019 samt statistik over videre valg af ungdomsuddannelse for årgang 2018/2019. Yderligere inddrages Undervisningsministeriets nationale skoleresultater med henblik på at skabe et sammenligningsgrundlag mellem Brejninggaard Efterskoles 10. klasse og landsgennemsnittene indenfor samme områder.

Nærværende kortlægning og dokumentation af Brejninggaard Efterskoles 10. klasse har til hensigt at bidrage med nye perspektiver på den faglige og pædagogiske praksis i overgangen mellem grundskolen og ungdomsuddannelserne. Dette med henblik på at bidrage til refleksion og nysgerrighed blandt andre 10. klasse-tilbud og inspirere til det videre udviklingsarbejde med bæredygtige 10. klasser.

Rigtig god læselyst.

Stine Møller Jespersen
Stud. Cand. Soc. Uddannelsesvidenskab
DPU, Aarhus Universitet

Juni 2020

Indhold

1.0	Sammenfatning	5
<hr/>		
2.0	Indledning	9
	2.1 Baggrund for projektet	9
	2.2 Projektbeskrivelse	9
	2.3 Succeskriterier for projektet	10
	2.4 Dokumentationens design og metode	10
	2.5 Rapportens opbygning	11
<hr/>		
3.0	De frie skoler og det frivillige 10. klasse skoleår	13
	3.1 De frie skolers formål og historie	13
	3.2 Det frivillige skoleår	13
	3.3 Efterskolernes 10. klasse	15
	3.4 Undervisning i 10. klasse på Brejninggaard Efterskole	16
<hr/>		
4.0	Brejninggaard Efterskoles arbejde med udviklingen af en bæredygtig 10. klasse	18
	4.1 Konceptbeskrivelse af Brejninggaard Efterskoles 10. klasse	18
	4.2 Efteråret	18
	4.3 Foråret	19
	4.3.1 Fagkursus	20
	4.3.2 Linjefag	20
	4.3.3 GymCulture	21
	4.4 Samspejlet mellem efteråret og foråret	21
<hr/>		

5.0	Dokumentation af Brejninggaard Efterskoles 10. klassekoncept	22
	5.1 Skoleresultater i 10.klasse	22
	5.2 Efterårets skoleresultater	23
	5.2.1 Karakterindeks	24
	5.3 Forårets skoleresultater	26
	5.3.1 Fagkurser	27
	5.3.2 Linjefag	29
	5.3.3 GymCulture	30
	5.3.4 Samlet effekt af foråret	32
	5.4 Valg af ungdomsuddannelse	33
	5.5 Elevernes syn på 10. klassekonceptet	36
	5.5.1 Efteråret: De koncentrerede læringsforløb	36
	5.5.2 Foråret: Fagkurser, linjefag, Gymculture	37
	5.5.3 Elevernes egenforståelse af læringsudbyttet	38
	5.5.4 Elevernes erfaringer ved overgangen til ungdomsuddannelserne	39

6.0	Bæredygtighed i en pædagogisk kontekst	41
	6.1 Bæredygtighed i den pædagogiske praksis	41
	6.2 Behovet for en bæredygtig 10. klasse ifølge Brejninggaard Efterskole	41
	6.3 Pædagogisk bæredygtighed	42
	6.4 Et fælles ansvar for en bæredygtig fremtid	43
	6.5 Uddannelse for bæredygtig udvikling	44
	6.6 Et bud på en bæredygtig 10. klasse	45

7.0	Refleksionsspørgsmål	47
------------	-----------------------------	-----------

8.0	Litteratur	48
------------	-------------------	-----------

1.0 Sammenfatning

Projektet 'Bæredygtig 10. klasse' indskrives sig i to forskellige aspekter ved bæredygtighed i den pædagogiske praksis. Dels handler projektet om, hvordan Brejninggaard Efterskole udvikler et 10. klassetilbud, som er bæredygtigt i forhold til det ansvar og formål, som 10. klasse på efterskole har i det danske uddannelsessystem. Et andet aspekt ved projektet handler dels om, at begrebet om bæredygtighed indskrives sig i en større transnational uddannelsestendens, der i tiden gør sig gældende med FN's 17 verdensmål og UNESCO's arbejde med bæredygtig udvikling.

Denne rapport er en dokumentation af Brejninggaard Efterskoles resultater og erfaringer med udviklingen af en bæredygtig 10. klasse hidtil og tilskynder dels at evaluere projektet 'Bæredygtig 10. klasse' samt dels at udpege, hvor nærværende 10. klassekoncept yderligere kan udvikles. Rapporten handler desuden om, hvordan udvikling af bæredygtighed i den pædagogiske praksis taler ind i internationale tendenser på uddannelsesområdet.

Bæredygtig 10. klasse

Brejninggaard Efterskoles projekt 'Bæredygtig 10. klasse' er et bud på, hvordan de som efterskole har frihedsgrader til at tilrettelægge en anderledes 10. klassestruktur, der udvikler elevernes faglige, sociale og personlige kompetencer. Brejninggaard Efterskole arbejder med udviklingen af en bæredygtig 10. klasse ud fra et fokus på den praktiske og teoretiske overgang fra grundskolen til ungdomsuddannelser og de videregående uddannelser.

Brejninggaard Efterskoles 10. klassetilbud er en kreativ udfoldelse af det 11. skoleår, som ungdommen vælger til. I løbet af efteråret modtager 10. klasseeleverne alle deres undervisningstimer i de optagelsesgivende fag til ungdomsuddannelserne: dansk, matematik og engelsk. Efteråret er dermed bygget op omkring koncentreret læringsforløb, der forbereder eleverne på deres FP10 eksamen. I december afholdes de skriftlige prøver, og i januar afsluttes grundskolen med de mundtlige prøver. Herefter følger et forår, der er bygget op omkring de tre moduler: fagkurser, linjefag og GymCulture.

Resultater

I efteråret afslutter eleverne grundskolen, og strukturen omkring de koncentreret læringsforløb bidrager med en faglig fordybelse, der udvikler elevernes faglige selvtillid og kompetencer. Resultaterne viser, at 10. klasseeleverne i skoleåret 2018/2019 for alle prøvefagene har et samlet karaktergennemsnit på 7,67. Deres karaktergennemsnit ligger 0,62 karakterpoint højere end det samlede landsgennemsnit. I skoleåret 2019/2020 kommer Brejninggaard Efterskoles pædagogiske og didaktiske arbejde til udtryk i et læringsmiljø, der gennemsnitligt har øget 10. klasseelevernes karaktergennemsnit med 0,54 karakterpoint sammenlignet med deres karaktergennemsnit ved 9. klasseafgangsprøven. Resultatet skyldes i høj grad, at eleverne i deres mundtlige præstationer har gjort store fremskridt. Den skriftlige del af de koncentrerede læringsforløb trækker elevernes samlede karakterindeks ned, da alle elevernes indekstal ved de skriftlige præstationer er negative. Dette kalder på, at Brejninggaard Efterskole i det videre udviklingsarbejde med deres 10. klassekoncept skal revurdere, hvordan de tilskynder at udvikle elevernes skriftlige kompetencer. I den forbindelse vil det være relevant at undersøge, hvilke elementer, der ved mundtligt engelsk forekommer som værende særligt effektfulde, da resultaterne her er bemærkelsesværdige, og indikerer, at der er gode erfaringer at lade sig inspirere af.

Modulerne i foråret målretter eleverne til de kommende ungdomsuddannelser. I foråret lærer eleverne at sætte sig selv i spil i virkelighedsnære projekter, hvilket faciliterer at eleverne udvikler deres faglige, sociale og personlige kompetencer.

Fagkurserne giver eleverne kendskab til det, som de på ungdomsuddannelserne arbejder med. Resultaterne viser, at fagkurserne på årgangen 2018/2019 dels har rustet eleverne til det faglige indhold, som de møder på ungdomsuddannelserne, og dels har hjulpet dem i afklaringsprocessen vedrørende ungdomsuddannelsesvalg. Når eleverne beskriver deres erfaringer med fagkurserne, lægger majoriteten vægt på, at det i opstarten på deres ungdomsuddannelse har givet dem et fagligt kendskab og heraf forspring i undervisningens indhold. Karakteristisk for karaktergivningen i foråret er, at karaktererne ikke videre har en konsekvens for elevernes optagelser på ungdomsuddannelser. Det afføder et frirum, der giver eleverne mulighed for at gøre sig erfaringer med deres egne evner, hvorigennem de kan eksperimentere med tanker, metoder og refleksioner. Elevfordelingen på fagkurserne viser, at årgangen 2018/2019 i udbredt grad har interesseret sig for de fagkurser, der er rettet mod de studieorienterede ungdomsuddannelser.

Linjefagene udvikler elevernes personlige kompetencer, hvor eleverne dyrker deres evner til at fordybe sig, øve sig og til at være vedholdende. Linjefagene er med til at synliggøre for eleverne, at de kan bruge hinanden til noget, hvormed linjefagene bryder med elevernes forskellige ophav og socioøkonomiske baggrunde. Resultaterne viser, at gennem kreative og sportslige udfordringer udvikler eleverne personlige metoder og teknikker, som

er universelle tilgange, de kan have nytte af i medmenneskelige, faglige og personlige sammenhænge.

GymCulture trækker elevernes kompetencer ind i virkeligheden ved at omsætte grundskolens teoretiske indhold til anvendelige kompetencer i praksis. Resultaterne viser, at eleverne i GymCulture bliver bevidste om, hvor mange ressourcer de har hver især, og hvor meget der kan lykkes i fællesskab. Dette er processer, hvorigennem eleverne bliver bevidste om deres styrker og svagheder i et projektsamarbejde. Derudover viser resultaterne, at GymCulture giver eleverne en forståelse for menneskelige dannelsesværdier og gør eleverne i stand til at favne verden omkring dem med medmenneskeligt overskud i mødet med nye kulturer.

10. klassetilbuddet er rettet mod at skabe en god overgang mellem grundskolen og ungdomsuddannelserne, og det er i kombinationen af efterårs- og forårsforløbet, at Brejninggaard Efterskole forbereder deres elever på deres videre uddannelsesliv.

Forskning peger på, at en succesfuld overgang til ungdomsuddannelserne er forudsat af, at elevernes valgproces i udskolingen bærer præg af en læreproces, der understøtter elevernes selvrefleksion i forbindelse med deres uddannelsesvalg og fremtidige arbejdsliv. Dette aspekt er i nærværende rapport undersøgt med afsæt i elevernes egne oplevelser af 10. klassestrukturen i 2018/2019. Eleverne oplever, at fagkurserne har givet dem en indsigt i det faglige indhold og de arbejdsmetoder, værdier og normer, der gør sig gældende på de enkelte ungdomsuddannelser. Resultaterne viser, at denne indsigt har haft en afklarende effekt på elevernes valg af ungdomsuddannelse og faciliteret bevidsthed omkring elevernes egne interesser, styrker og svagheder. Elevernes erkendelse udpeges i rapporten som værende et udtryk for den samlede udvikling af elevernes faglige, sociale og personlige kompetencer.

Bæredygtighed i en national kontekst

Med dette 10. klassekoncept imødekommer Brejninggaard Efterskole de studie- og erhvervskompetencer, som eleverne bliver mødt af, når de starter på en ungdomsuddannelse. Samspelet mellem undervisningen i efteråret og foråret understøtter elevernes alsidige udvikling, hvilket gør dem i stand til at vælge og gennemføre den rigtige ungdomsuddannelse.

10. klasse på efterskole kan i denne optik anskues som en uddannelsesinvestering. Det frivillige ekstra skoleår er en ressource, der giver eleverne tid til en fordybelse og refleksion, som videre ruster dem til at træffe et velbegrundet valg af ungdomsuddannelse. Det vil i sidste ende have en reducerende effekt på ungdomsuddannelsernes frafald, at elevernes valg af ungdomsuddannelse er velfunderet og baseret på en indsigt i både ungdomsuddannelsernes forskellige muligheder, indhold og metoder, men også på en indsigt i egne

interesser, styrker, svagheder og fremtidsdrømme. Den økonomiske gevinst kan hentes i en reducere af ungdomsuddannelsers frafaldsprocenter, men har også en væsentlig fortjeneste på det menneskelige plan, hvor den enkelte elev spares for den personlige tvivl og mistrivsel, der ligger i erkendelsen af ikke at høre til. Tid og den rette vejledning kan ruste eleverne til at opnå en personlig og faglig erkendelse til at navigere i deres videre uddannelsesliv såvel som voksenliv. Et bæredygtigt element ved Brejninggaard Efterskoles resultater er, at denne skolestruktur faciliterer læringsmiljøer, hvor eleverne sammen med andre kan sætte dem selv, deres viden og færdigheder i spil. Projektet 'Bæredygtig 10. klasse' er et bud på et skoletilbud, der under de danske uddannelsespolitiske rammer ikke kun tilgodeser de unges individuelle trivsel ved overgangen mellem grundskolen og ungdomsuddannelserne, men også ruste dem med viden, færdigheder og kompetencer, som gør dem handlekraftige og i stand til at fremme en bæredygtig udvikling.

Bæredygtighed i en international kontekst

I et transnationalt perspektiv er social bæredygtighed et læringsmål, som rummer en forestilling om, hvilken viden og hvilke holdninger de kommende generationer skal tilegne sig for i fremtiden at kunne bidrage til et bæredygtigt samfund præget af solidaritet, lighed og demokrati. Bæredygtig uddannelse handler for UNESCO om bæredygtig udvikling i form af elevers evner til at træffe velinformerede beslutninger og foretage ansvarsfulde handlinger inden for miljøintegritet, økonomisk levedygtighed og et retfærdigt samfund for nuværende og kommende generationer. Det er i den forbindelse en politisk målsætning, at alle under uddannelse inden 2030 har den viden og de færdigheder, som kræves for ikke kun at kunne forstå, hvad verdensmålene omhandler, men også til at kunne involvere sig i og bidrage til den transformation, som er nødvendig for at opnå verdensmålene.

Rapportens ærinde

Brejninggaard Efterskole har med projektet 'Bæredygtig 10. klasse' indledt et vigtigt arbejde med udviklingen af bæredygtighed i den pædagogiske praksis. Rapportens ærinde er dels at dokumentere projektet 'Bæredygtig 10. klasse' og dels gennem præsentationen af Brejninggaard Efterskoles resultater at skabe inspiration til videre udvikling af andre 10. klassetilbud.

Intentionen med denne rapport er at invitere til refleksion omkring, hvordan vi kan facilitere og strukturere 10. klasse på en meningsfuld måde. Her med reference til at videreudvikle på 10. klasse så det er et skoletilbud, der opfylder de formål, der tilskrives dette skoleår, men samtidigt også udvikles i kraft af de internationale tendenser på uddannelsesområdet, der udpeger de udviklings- og læringsprocesser, der gør eleverne modstandsdygtige og i stand til at tage del og ansvar i udviklingen af en bæredygtig fremtid.

2.0 Indledning

2.1 Baggrund for projektet

Brejninggaard Efterskole indledte i 2014 udviklingsarbejdet med deres 10. klasse. Et initiativ, der er opstået i forbindelse med diskussionerne vedrørende berettigelsen af 10. klasse på efterskolerne. Strukturen for Brejninggaard Efterskoles 10. klasse er baseret på en anerkendelse af, at en 10. klasse på efterskole skal være mere end blot en forlængelse af 9. klasse. I sommeren 2020 har Brejninggaard Efterskole dimitteret seks årgange ud fra denne skolestruktur. Det er derfor nu muligt dels at evaluere og indsamle data på, hvad 10. klassekonceptet har givet eleverne forud for deres ungdomsuddannelse samt dels at udpege, hvor konceptet yderligere kan udvikles. Dette er motivationen bag projektet 'Bæredygtig 10. klasse', og følgende rapport afdækker Brejninggaard Efterskoles arbejde med at udvikle en bæredygtig 10. klasse med fokus på overgangen til ungdomsuddannelserne.

2.2 Projektbeskrivelse

Brejninggaard Efterskole har i deres arbejde med udviklingen af en bæredygtig 10. klasse opdelt skoleåret i to forløb og herved tillagt henholdsvis efteråret og foråret to forskellige fokus og formål. Efteråret er bygget op omkring de adgangsgivende fag for ungdomsuddannelserne. Her færdiggør 10. klasseeleverne grundskolen ved at have alle skoleårets undervisningstimer i fagene dansk, matematik og engelsk. De tre intense læringsforløb afsluttes med FP10 eksamen i december og januar. Efter jul arbejdes der med tre moduler: fagkurser, linjefag og Gymculture. Brejninggaard Efterskoles 10. klassekoncept er et bud på, hvordan de som efterskole har frihedsgrader til at tilbyde et skoleår, der adskiller sig fra den konventionelle grundskole.

Efterårets koncentrerede læringsforløb giver eleverne mulighed for faglig fordybelse, hvor de afslutter grundskolen og gør sig erfaringer med at stå i prøvesituationer. Foråret centrerer sig om de uddannelsesforberedende elementer, hvor eleverne udvikler de sociale og personlige kompetencer, der er nødvendige ved opstarten på en ungdomsuddannelse. Skolestrukturen hviler på ambitionerne om at give de unge mennesker større faglig indsigt i ungdomsuddannelserne og en oplevelse af uddannelseskulturen på det enkelte uddannelsessted. Hermed er hensigten, at de unge får en lettere og mere tryk overgang mellem grundskolen og ungdomsuddannelserne. Resultatet af skolestrukturen forventes at give en fagligt rustet ungdomsårgang, der har et stærkt indblik i ungdomsuddannelsens indhold og en større klarhed om egen fremtid. I sidste ende forventes det at have en reducerende effekt på ungdomsuddannelsernes frafaldsprocent blandt de dimitterede 10. klasseelever

fra Brejninggaard Efterskole. Projektet 'Bæredygtig 10. klasse' er et udtryk for Brejninggaard Efterskoles arbejde med at udvikle et stærkt 10. klassetilbud, der løsningsorienteret forholder sig til ungdomsuddannelsernes problemstilling med frafald.

2.3 Succeskriterier for projektet

Det primære formål med projektet 'Bæredygtig 10. klasse' er at give 10. klasseeleverne en større faglig- og social indsigt i ungdomsuddannelserne. Dette skal være medvirkende til, at eleverne i højere grad er bevidste omkring de arbejdsmetoder, værdier og normer, der er på de enkelte ungdomsuddannelser.

Succeskriteriet for projektet 'Bæredygtig 10. klasse' er, at eleverne er afklaret omkring de rammer og værdier, der er på de pågældende ungdomsuddannelser, og på baggrund heraf kan tage en velfunderet beslutning ved valg af ungdomsuddannelse. Vejen hertil forudsættes af, at eleverne har mødt dele af den faglighed samt konkrete emner fra ungdomsuddannelserne, der herved har givet eleverne et udvidet fagligt indblik. Resultatet af projektet har til hensigt at danne robuste unge med overskud i hverdagen til at falde til socialt og fagligt. Dette skal give de unge de rette forudsætninger for en stabil og overskuelig opstart på ungdomsuddannelserne, der tilmed kan sikre et minimalt frafald på ungdomsuddannelserne. Et sekundært succeskriterie for projektet er at skabe et større kendskab til erhvervsuddannelserne og hermed gøre de unge mennesker opmærksomme på mulighederne ved EUD- og EUX-uddannelserne. Brejninggaard Efterskole har tidligere erfaret, at nogle unge ikke har modtaget undervisning, der er tilknyttet de erhvervsrettede ungdomsuddannelser gennem deres skolegang, hvorfor eleverne ikke er bevidste omkring deres fravalg. Derfor er det en målsætning for dette udviklingsprojekt at tilskynde, at alle ungdomsuddannelser bliver et aktivt tilvalg og dermed ikke et valg baseret på ubevidste fravalg.

2.4 Dokumentationens design og metode

Dokumentationen af Brejninggaard Efterskoles forsøgs- og udviklingsprojekt 'Bæredygtig 10. klasse' bygger i denne rapport på 10. klassernes skoleresultater fra årgangen 2018/2019 og 2019/2020. Ved dokumentation af projektets resultater baseres analyserne på de karakterer 10. klasseeleverne fik ved FP10 eksamen i 2018/2019. Dette data er efterfølgende koblet til karaktergennemsnittene for udvalgte fag ved FP10 eksamen i lyset af landsgennemsnittene fra Børne- og Undervisningsministeriets uddannelsesstatistik og analyseres i en sammenligning hertil. Supplerende foretages der en analyse af 10. klassernes karakterindeks for årgang 2019/2020. Karakterindeksene udtrykker differencen mellem elevernes karaktergennemsnit ved deres FP9 eksamen og FP10 eksamen. Årgang

2019/2020 er den første årgang, som Brejninggaard Efterskole har indsamlet denne data på, hvorfor det ikke er muligt at analysere på indekstallene for årgang 2018/2019. For rapporten lægges der til stadighed vægt på den data, der er tilknyttet årgang 2018/2019. Dette er med henblik på at sikre, at de analyser, der udledes af skoleresultaterne for årgang 2018/2019, bliver behandlet i overensstemmelse med den kvalitative data fra elevernes personlige erfaringer og oplevelser på årgang 2018/2019.

Dokumentationen af overgangen mellem Brejninggaard Efterskole og ungdomsuddannelserne er funderet på en spørgeskemaundersøgelse gennemført af 10. klasseeleverne på årgangen 2018/2019. Spørgeskemaundersøgelsen er udarbejdet af Brejninggaard Efterskoles pædagogiske ledelse i sparring med efterskoleforeningen. Spørgeskemaundersøgelsen er udsendt til eleverne tre måneder efter, de er startet på deres nye ungdomsuddannelse i 2019. Den kvalitative data er tematisk kodet og udgør den analytiske ramme. Kodningen har gjort det muligt at læse på tværs af delspørgsmål. I behandlingen af elevernes oplevelser med 10. klassekonceptet anvender rapporten beskrivende analyser, hvor besvarelser af spørgsmål i nogle tilfælde er samlet i indeks.

Herudover er der foretaget kvalitative interviews med Brejninggaard Efterskoles ledelse. Interviewene er gennemført i maj 2020 af forfatter for indeværende rapport. Formålet med interviewene er at give et indblik i, hvordan skolens ledelse praktiserer bæredygtighed i deres 10. klasse. Interviewene er transskriberet og derefter kodet med henblik på at udlede refleksioner og didaktiske overvejelser, der forekommer karakteristiske for de visioner og overvejelser, der ligger bag udarbejdelsen af udviklingsprojektet 'Bæredygtig 10. klasse'. Udlægningen af 10. klassekonceptet baseres på resultaterne af de kvalitative interviews, hvormed dokumentationen af 10. klassestrukturen identificeres ud fra Brejninggaard Efterskoles egne erfaringer og abstraktionsprocesser.

2.5 Rapportens opbygning

Udover sammenfatningen og dette indledende kapitel består rapporten af fire kapitler. I kapitel 3 beskrives rammerne for de frie skoler og det frivillige 10. klasse skoleår med henblik på at introducere de aspekter, der gør sig gældende for denne del af det danske uddannelsessystem. Ærindet er at udfolde, under hvilke rammebetingelser de danske efterskoler praktiserer 10. klasse og yderligere give blik for, hvilket ansvar det forventes, at 10. klasserne løfter i overgangen mellem grundskolen og ungdomsuddannelserne. Her indledes rapporten med en kort introduktion til de forventninger og juridiske rammer, der er dagsordensættende for det pædagogiske udviklingsarbejde på efterskolerne. I kapitel 4 uddybes præsentationen af Brejninggaard Efterskole og deres udviklingsarbejde med en bæredygtig 10. klasse. Denne del indeholder en udvidet konceptbeskrivelse af Brejninggaard Efterskoles 10. klassetilbud og en udfoldende udlægning af indholdet ud fra

fagdidaktiske refleksioner og visioner. I kapitel 5 dokumenteres 10. klassernes skoleresultater i lyset af de nationale skoleresultater. Kapitel 6 udfolder begrebet 'bæredygtig' i en pædagogisk kontekst og sætter projektet 'Bæredygtig 10. klasse' i relation med aktuelle teoretiske og transnationale perspektiver, som i dag er dagsordensættende for den uddannelsespolitiske agenda. Afslutningsvis er der på baggrund af Brejninggaard Efterskoles erfaringer udviklet 11 refleksionsspørgsmål, hvis hensigt er at være til inspiration for videre udviklingsarbejde med 10. klasse.

3.0 De frie skoler og det frivillige 10. klasse skoleår

3.1 De frie skolers formål og historie

I 1851 blev den første efterskole grundlagt i Ryslinge af Christian Kold med afsæt i inspiration fra Nikolai Frederik Severin Grundtvigs tanker. Efterskolernes første formålsparagraf er fra 1942 og var rettet mod elevernes almene uddannelse, opdragelse og livsoplysning (Raahede, 2006). Den seneste formålsparagraf italesætter, at efterskolerne i dag skal tilbyde undervisning og samvær, der har fokus på livsoplysning, folkelig oplysning og demokratisk dannelse, og at undervisningen skal stå mål med kravene i folkeskolerne (Retsinformation, 2019: § 1). Efterskolerne skal udarbejde en indholdsplan, der beskriver elevernes undervisning og planlagte aktiviteter for hver kursusuge, hvilket skal sikre, at skolerne lever op til de trin- og slutmål, der er gældende for de obligatoriske fag og emner i folkeskolen (UVM 1, 2020). Samspillet mellem undervisning og samvær er kernen i efterskolens pædagogik. Undervisningen skal, jævnfør bekendtgørelsen for lov om efterskoler, tilrettelægges med henblik på: “ (...) elevernes hele menneskelige udvikling og modning samt deres almene opdragelse og uddannelse.” (Retsinformation, 2019 § 1, stk. 2), hvormed efterskolernes pædagogiske hensigt og praksis rækker ud over grundskolens ‘fælles mål’. Her agerer efterskolernes indholdsplan som det frihedsbrev, der muliggør, at efterskolerne kan planlægge og udføre undervisning på anden vis end folkeskolen og dermed tilpasse efterskolernes skoleform til de selvvalgte værdigrundlag (UVM 2, 2020). Disse frihedsgrader lægger dermed op til, at efterskolerne tænker anderledes og udbyder undervisning ud fra anderledes rammer og didaktiske tilgange.

3.2 Det frivillige skoleår

10. klasse er et frivilligt uddannelses tilbud, der optræder som et 11. skoleår efter grundskolens 10 års undervisningspligt. Med ændringen af folkeskoleloven i 2000/2008 er en primær målsætning med 10. klasse at favne elever, der ikke er parate til at påbegynde en ungdomsuddannelse, enten grundet manglende faglige kvalifikationer eller manglende afklaring vedrørende videre uddannelsesvalg (Nordahl et al., 2011).

Undersøgelser viser, at det frivillige skoleår er et velovervejet valg, som for flere unge handler om modning, afklaring og om en udvikling af faglige, personlige og sociale kompetencer (EVA 1, 2018). I overgangen mellem grundskolen og ungdomsuddannelserne søger mange unge et 10. klassetilbud, hvor de kan få en pause fra karakterræset og i stedet få frihed og tid til at fordybe sig i aktiviteter og fag (Katznelson & Louw, 2018). Et tilvalg, der

tyder på, at de unge har behov for et ekstra uddannelsesår, hvor de modnes og finder afklaring forud for deres videre gang på ungdomsuddannelserne.

Ovenstående berører den uddannelsesvidenskabelige problematik vedrørende overgangen fra grundskolen til ungdomsuddannelserne og taler ligeledes ind i de faglige og personlige forhold, der hos de unge spiller ind ved valg og gennemførelse af en ungdomsuddannelse.

Undersøgelser fra 2017 viser, at flere unge finder det svært at vælge en ungdomsuddannelse, da valget har langsigtede konsekvenser og er definerende for deres fremtidsmuligheder resten af livet. 10. klasse bliver i den forbindelse italesat som et år, der giver tid til at opnå større afklaring og sikkerhed vedrørende valg af ungdomsuddannelse samt mulighed for at tilegne sig de faglige, sociale og personlige kompetencer, der er nødvendige ved opstarten på en ungdomsuddannelse (EVA 2, 2018).

Når det kommer til frafald, viser forskning, at manglende kundskaber fra grundskolen er en af de afgørende faktorer, der ligger til grund for, at eleverne ikke gennemfører en ungdomsuddannelse. En succesfuld overgang mellem grundskolen og ungdomsuddannelserne betragtes ikke som udelukkende at handle om at vælge den rette uddannelse. Det udpeges derimod, at en succesfuld overgang forudsættes af, at elevernes valgproces i udskolingen bærer præg af en læreproces, der understøtter elevernes selvrefleksion i forbindelse med uddannelsesvalg og fremtidige arbejdsliv. For fastholdelsen spiller det en betydelig rolle, at eleverne føler sig fagligt og socialt tilpas, når de begynder på en ungdomsuddannelse (EVA 3, 2017).

Risikoen for frafald er særligt fremtrædende i overgangsfaserne mellem de forskellige dele i uddannelserne. En årsag til dette kan skyldes, at elever har større risiko for at falde fra, hvis ikke de på deres nye uddannelse opnår de nødvendige studie- eller erhvervskompetencer. Elever, der påbegynder en ungdomsuddannelse med et lavt videns- og færdighedsniveau, har lavere sandsynlighed for at udvikle disse kompetencer end elever med et tilstrækkeligt videns- og færdighedsniveau (Falch et al., 2009). Der opstår deraf et behov for at sikre, at eleverne i grundskolen tilegner sig kompetencer i de centrale skolefag, der tilmed giver eleverne positive sociale og personlige erfaringer, der sammenlagt ruste eleverne til fagligt at kunne gennemføre en ungdomsuddannelse.

En undersøgelse af effekten af 10. klasse på efterskole viser, at sandsynligheden for frafald på ungdomsuddannelserne, reduceres med henholdsvis 16% på gymnasierne og 11% på erhvervsuddannelserne for elever, der har haft en 10. klasse på efterskole, sammenlignet med elever, der kommer direkte fra folkeskolens 9. klasse. Dertil er der 11% større sandsynlighed for, at eleverne har gennemført en ungdomsuddannelse efter fem år, hvis de har haft en 10. klasse på efterskole (Moos-Bjerre & Lange, 2017). Dette nedslag tyder på, at 10. klasse som et ekstra frivilligt skoleår er af forberedende karakter til ungdomsuddannelserne.

3.3 Efterskolernes 10. klasse

10. klasse på efterskolerne er placeret mellem grundskolens afsluttende 9.klasse og en start på ungdomsuddannelserne, hvormed dette skoleår udgør et selvstændigt element i uddannelsessystemet (Efterskoleforeningen, 2018). Det giver efterskolernes 10. klasse handlerum og frihed til at eksperimentere med formen og organiseringen af skolens praksis og løbende at tilpasse indholdet, metoderne og samværet efter samfundsudviklingen og de behov, der efterspørges af de unge. Forskning peger på, at dette ekstra år i generel høj grad giver de unge stamina, integritet og i særdeleshed bløde færdigheder, der handler om tillid til hinanden, selvtillid og medmenneskelig indsigt. Årsagerne til, at det er succesfuldt, peges ofte i retningen af efterskolernes særlige fællesskab (Epinion, 2016). De eksisterende frie rammer for efterskolernes 10. klassetrin betyder, at ikke to 10. klassekoncepter er ens. Alligevel er der elementer, der går igen i kraft af efterskolepædagogikken, kostskolemiljøet og efterskolernes fælles hovedsigte.

At efterskolerne med frihedsbrevet har mulighed for at tilrettelægge undervisning og samvær efter eget værdigrundlag er en måde, hvorpå hver efterskole er unik. Denne frihed giver handlerum til at tænke anderledes omkring den traditionelle forståelse af skoleåret, hvor efterskolernes ledelse og lærere har mulighed for at eksperimentere og udfordre strukturen omkring læring og samvær.

Dette er en frihed, Brejninggaard Efterskole gør brug af. Det frivillige skoleår i 10. klasse baseres på en målsætning om at udvikle elevernes faglige, personlige og sociale kompetencer. På Brejninggaard Efterskole fremmes denne udvikling gennem et læringsmiljø med kontakt, kærlighed, krav og konsekvens med henblik på at give den enkelte mod til at udfordre sig selv fagligt og socialt. I Brejninggaard Efterskoles værdigrundlag karakteriseres fællesskabet som værende: *"(...) præget af nærvær, livsglæde og situationer, hvor eleverne gennem dialogen møder tolerance og ligeværdighed. Venskaber har en central rolle på Brejninggaard, da det skaber tillidsfulde mennesker med forståelse og omsorg for andre."* (Brejninggaard Efterskole 1, 2020). Dette skaber rammerne for fordybelse, som i undervisningen skal udfordre eleverne fagligt og menneskeligt. *"Vi er ambitiøse og møder vores elever i overbevisning om, at alle yder deres bedste, så de derigennem opnår mod og vilje til at opfylde deres drømme."* (Brejninggaard Efterskole 1, 2020). Denne pædagogik praktiseres i et forpligtende fællesskab, hvor sang og fortælling sammen med gymnastikken er bærende elementer, og hvor værdier som ærlighed og respekt giver den enkelte plads. Ovenstående karakteriserer det værdigrundlag, Brejninggaard Efterskole driver deres skolepraksis ud fra, og deres dagligdag tager afsæt i Grundtvigs livs- og menneskesyn, som afspejles i aforismen: *"Menneske kend dig selv – i mødet med andre lærer du at kende dig selv!"* (Brejninggaard Efterskole 1, 2020).

Brejninggaard Efterskoles 10. klassekoncept er et eksempel på, hvordan et frivilligt skoleår medfører, at eleverne fra første skoledag agerer 'medspillere' i kraft af, at de har tilvalgt netop dette skoletilbud. Brejninggaard Efterskoles ledelse påpeger, at elevernes engagement er en stor drivkraft i det læringsmiljø, de sammen skaber, hvorfor efterårets koncentrede læringsforløb samt forårets moduler giver et stort afkast og rykker eleverne (Interview med ledelsen, 19. maj, 2020). Strukturen bag Brejninggaard Efterskoles 10. klassekoncept skønner at udvikle både elevernes faglige, personlige og sociale kompetencer.

3.4 Undervisning i 10. klasse på Brejninggaard Efterskole

De ministerielle rammer for undervisning i folkeskolens 10. klasse indbefatter både obligatoriske og valgfrie elementer. Den obligatoriske undervisningsdel består af 420 årlige timers undervisning i fagene dansk, matematik og engelsk. Derudover er der brobygning, en obligatorisk selvvalgt opgave (OSO) samt udarbejdelsen af en uddannelsesplan under vejledning. Brobygningen er et forløb, hvor eleverne præsenteres for de normer, værdier og undervisningsformer, der er på ungdomsuddannelserne, og dermed skal få kendskab til de pågældende uddannelsessteder. OSO skrives i overensstemmelse med uddannelsesplanen, som udarbejdes med henblik på at understøtte elevernes videre vej mod ungdomsuddannelserne. Den valgfrie undervisningsdel består af 399 årlige timers undervisningstilbud inden for linje- eller boglige fag (UVM 3, 2020).

Skellet mellem den obligatoriske og valgfrie undervisning er rammesættende for, hvordan Brejninggaard Efterskole som fri skole tænker anderledes og alternativt omkring deres 10. klassetilbud. Her er det særligt under de valgfrie undervisningstilbud, at Brejninggaard Efterskole udvikler og tilrettelægger forløb, der er nytænkende og tilpasset deres værdigrundlag.

Visionen bag nærværende 10. klassekoncept er opstået af behovet for et skoletilbud, der er anderledes uden at gå på kompromis med fagligheden. At være en efterskole giver friheden til at kunne gøre tingene anderledes, hvor vejen fra begyndelsen af skoleåret og frem til eksamen har en stor metodefrihed. På Brejninggaard Efterskole tager de afstand fra opfattelsen af den boglige undervisning som noget, der skal overstås, hvorefter eleverne kan komme ud og få oplevelser. På Brejninggaard Efterskole er den boglige undervisning en del af oplevelsen, hvorfor det faglige fokus ikke afsluttes med FP10 eksamen til jul, men under nye rammer føres med videre ind i foråret. Intentionen er at skabe en konceptstærk 10. klasse, som er noget eleverne husker. At fokusere på det boglige og blive dygtige i fællesskab skal på Brejninggaard Efterskole være en del af efterskoleoplevelsen.

Brejninggaard Efterskole arbejder med at koble den teoretiske faglighed fra 10 ½ års skolegang med virkeligheden. Foråret har her til hensigt at gøre de unge mennesker bevidste om deres viden og færdigheder og herved sætte deres kompetencer i spil i projekter, der står og falder på deres evner til at samarbejde og tage ansvar. Her betragtes læringsudbyttet som en erkendelse af egen rolle i et projektarbejde. Både sat i spil i samarbejdende gruppedynamikker, men også ved bevidsthed omkring egne metodiske tilgange. I disse projekter skal eleverne trække på de evner, de har tilegnet sig gennem deres grundskole, og de bliver bedt om at forholde sig reflektivt til deres egne styrker og begrænsninger. Af dette kommer elever med en selvindsigt, der kan se deres egen funktion og rolle i et projektarbejde. Brejninggaard Efterskoles erfaringer er, at disse aktiviteter og dialoger resulterer i stærke unge mennesker, der i deres opstart på ungdomsuddannelserne er bevidste om, hvilke kompetencer de kan trække på og bidrage med.

Nærværende 10. klassekoncept er Brejninggaard Efterskoles bud på at navigere i og udnytte de rammer, der er sat op af friskoleloven, med henblik på at gøre noget særligt for overgangen mellem grundskolen og ungdomsuddannelserne.

4.0 Brejninggaard Efterskoles arbejde med udviklingen af en bæredygtig 10. klasse

4.1 Konceptbeskrivelse af Brejninggaard Efterskoles 10. klasse

Brejninggaard Efterskole optager hvert år 135 elever. Heraf starter 80 elever i 10. klasse, hvor cirka 15 af dem er andetårselever. Der er venteliste på Brejninggaard Efterskoles 10. klasse, og pladserne er fyldte omkring halvandet år før skolestart.

Brejninggaard Efterskoles 10. klassekoncept er funderet på en opdeling af skoleåret, hvor efteråret og foråret tilgås med forskellige fokuspunkter og målsætninger. Konceptet omhandler overordnet at færdiggøre grundskolen og at give de unge mennesker en god overgang til deres videre uddannelsesliv. I efteråret arbejder eleverne hen imod at tage deres afsluttende FP10 eksamen i december og januar, hvor foråret er tilrettelagt omkring et indhold, der handler om at give de unge mennesker et forspring ind i ungdomsuddannelseslivet såvel som ungdomsvoksenlivet.

4.2 Efteråret

De undervisningstimer, der i løbet af et skoleår er bundet til fagene dansk, matematik og engelsk, er på Brejninggaard Efterskole samlet og komprimeret til et halvt år. De koncentrerede læringsforløb er afgrænset til, at eleverne i efteråret kun beskæftiger sig med de adgangsgivende tre fag til ungdomsuddannelserne. Dette format har til hensigt at styrke elevernes forudsætninger for fordybelse, hvor de koncentrerede læringsforløb understøtter, at eleverne kan være i et fagligt flow omkring fagene. Efteråret består også af en linjefagstur og brobygning. Brobygning er en obligatorisk del af 10. klasse, hvor eleverne besøger de forskellige ungdomsuddannelser med henblik på at opleve de forskellige undervisningsmiljøer. I brobygningen anerkender Brejninggaard Efterskole, at de bedste forudsætninger for at give eleverne en god overgang til ungdomsuddannelserne skal udvikles i samarbejde med det miljø, som eleverne skal forberedes til. Derfor har Brejninggaard Efterskole de seneste år arbejdet på at styrke deres samarbejde med lokale ungdomsuddannelser, så eleverne får en større forståelse for de kulturer, der er på uddannelserne og hermed kan bygge bro mellem grundskolen og ungdomsuddannelserne (Interview med ledelsen, 19. maj, 2020).

Sammenlagt er efteråret struktureret sådan, at eleverne kan koncentrere sig om de tre obligatoriske fag, hvorved deres mindset rettes mod faglighed med henblik på at afslutte

grundskolen. Her er det intentionen at give eleverne erfaringer i at gå til eksamen, da det er en situation, som eleverne i deres fremtidige uddannelsesliv vil komme til at stå i adskillige gange. Brejninggaard Efterskoles erfaringer er, at afslutningen af grundskolen med FP10 til jul fungerer, fordi eleverne ved, at det betyder noget i forhold til deres optagelse på ungdomsuddannelserne. Det giver tilmed en videre form for ro omkring selve ansøgningsprocessen og optagelseskravene, da eleverne i januar er bekendt med de karakterer, som de kan søge ind på ungdomsuddannelserne med. Det betyder, at eleverne allerede i foråret kan forholde sig til deres muligheder for at søge ind på ungdomsuddannelserne og blandt andet kan opnå afklaring omkring, hvorvidt de skal til en optagelsesprøve. Dette er en måde, hvorpå Brejninggaard Efterskole undgår at tildele 10. klasseeleverne en optagelseskarakter, de skal holde hele foråret, og som kan have indflydelse på den læringsproces, som eleverne indgår i (Interview med ledelsen, 19. maj, 2020).

4.3 Foråret

Det er den ønskede effekt, at eleverne i foråret ikke er tynget af karakterpresset, da intentionen med forløbet i foråret er at skabe de rette rammer for, at eleverne kan sætte sig selv i spil og få modet til at eksperimentere med deres viden og metoder. At 10. klasseeleverne afslutter deres eksamen til jul giver mulighed for at tilgå foråret med andre målsætninger. Forårets tre moduler er fagkursus, linjefag og Gymculture, og det er også i foråret at eleverne laver deres obligatorisk selvvalgt opgave (OSO). OSO bliver på Brejninggaard Efterskole kaldt "Min karriere". Her undersøger eleverne selvstændigt eller i grupper de karriereveje, som de for fremtiden drømmer om. Fremover vil Brejninggaard Efterskole arbejde med OSO som IBO-projekt, hvor eleverne med en projektorienteret tilgang arbejder ud fra blandt andet 'Ryslinge-modellen' fra Ryslinge Efterskole og 'Den Kreative Platform' fra Aalborg Universitet (Efterskolerne, 2020; Ryslinge Efterskole, 2019; Aalborg Universitet, 2020). Målet med foråret er at klæde 10. klasseeleverne på til deres kommende ungdomsuddannelse. Her handler det om at give eleverne en indsigt i de krav, vilkår og den kultur, der gør sig gældende på de enkelte ungdomsuddannelser, og at forberede dem så de er fagligt rustede til at starte. Modulerne i foråret er bygget op omkring læringsprocesser, hvor eleverne skal kunne skabe, udvikle og afvikle projektføløb, der har værdi for andre (Interview med ledelsen, 19. maj, 2020). Disse projekter er grundlaget for, at eleverne udvikler deres personlige og samarbejdende kompetencer, hvor de opnår et større kendskab til deres egen person i mødet og interaktionen med nye udfordringer, mennesker og kulturer. Foråret handler om at give eleverne mod på at lære, styrke i modgang og en tro på dem selv (Brejninggaard Efterskole 2, 2020).

4.3.1 Fagkursus

Dette modul består af naturvidenskabelige og humanistiske fag, der er rettet mod gymnasierne, samt kurser, der er rettet mod erhvervsuddannelserne og værkstedsfag. Fagkursernes indhold baseres på elementer direkte fra ungdomsuddannelsernes pensum og har til hensigt at give eleverne et fagligt kendskab til det, som de på ungdomsuddannelserne arbejder med. Alle fagkurser afsluttes med en prøve, hvor der gives karakterer. Det er frit for underviseren på det pågældende fag, hvordan prøverne opstilles. På elevernes 10. klasses afgangsbrev angives karaktererne for fagkurserne sammen med det gymnasiale niveau, eleverne eksempelvis har haft robotteknologi, techfashion, afsætning eller samfundsfag på.

Grundtanken bag fagkurserne er, at det for eleverne kræver meget socialt og menneskeligt energi at finde sig til rette i de nye omgivelser, når de begynder på en ungdomsuddannelse. Overgangen mellem grundskolen og ungdomsuddannelserne beror således på, at eleverne i studiestarten skal bruge meget energi på at skabe relationer på skolen, forinden de kan tage læring til sig (Interview med ledelsen, 19. maj, 2020). Her er sigtet med fagkurserne, at eleverne får en faglig ballast, som de kan drage nytte af i studiestarten. Brejninggaard Efterskole bestræber sig på at ruste deres elever med et fagligt forspring ud fra den overbevisning, at såfremt eleverne oplever genkendelighed ved det pensum, de i starten møder på ungdomsuddannelserne, har de mere energi og overskud til at tilgå det menneskelige plan på deres nye ungdomsuddannelse.

4.3.2 Linjefag

I foråret har 10. klasserne yderligere mulighed for fordybelse i deres interesser i modulet: linjefag. Linjefagene er baseret på Brejninggaard Efterskoles værdigrundlag og er en af de bærende grunde til, at eleverne vælger netop denne efterskole (Interview med ledelsen, 19. maj, 2020). Det uddannelsesmæssige aspekt ved linjefagene er baseret på læringsperspektivet, at: *"(...) det vi gør, og det vi øver os i, er hvad vi bliver dygtige til."* (Interview med ledelsen, 19. maj, 2020). Her betragter Brejninggaard Efterskole det som en vigtig livslæring, at unge mennesker får lov til at arbejde intenst med noget, hvor de kan se sig selv udvikle sig og skabe resultater. I linjefag er forståelsen af resultater bred, og progression anerkendes i mange afskygninger. På teamgym- eller tumblinglinjen kan resultater eksempelvis komme til udtryk i kraft af de medaljer, eleverne som en del af et hold opnår i konkurrencer. På den almindelige springlinje bliver det i lige så høj grad anerkendt, når eleverne rykker sig fra at lave en salto til at kunne lave en salto med skrue. Her er omdrejningspunktet, at eleverne opnår bevidsthed omkring det at skabe resultater for sig selv, at skabe resultater i samarbejde med andre og at gøre det igennem ihærdighed, vedholdenhed og ved at øve sig.

4.3.3 GymCulture

GymCulture er bygget projektorienteret op omkring den årlige GymCulture-rejse. I det sene forår rejser 10. klasserne en uge ud i verden for at møde nye kulturer og mennesker i alle aldre. Eleverne er selv med til at planlægge alle aspekter af rejsen, og det eneste, som underviserne sørger for, er, at der er bestilt en bus, overnatninger, og at der er steder at lave gymnastikopvisninger. Resten af projektet skaber eleverne gennem gruppeprocesser, hvor de arbejder med kulturforståelse, rejseplanlægning og mange andre elementer ved rejsen. GymCulture handler om at være forpligtet i et gruppearbejde, hvor gruppen selv skal definere, hvad resultatet bliver. Rammerne er åbne fra starten, hvor eleverne gennem deres egne målsætninger skal skabe deres egen processtyring.

I løbet af foråret udvikler eleverne en rejseopvisning og gymnastikworkshops, der på rejsen er omdrejningspunktet for et mellemfolkeligt kulturmøde. Det er i den ugentlige GymCulture-undervisning, at eleverne forbereder og udarbejder budgetter, madplaner, rejseplaner, PR, sponsorarbejde med videre. Det er blandt andet også i denne undervisning, at 10. klasserne med en faglig indgangsvinkel forbereder sig på rejsen ved at udforske den natur, historie og de aktuelle og kulturelle samfundsforhold, der gør sig gældende for det land, som de skal besøge. Det er gennem denne forberedelse, at mange af de kompetencer, som eleverne i grundskolen har udviklet, bliver samlet og sat i spil i et projekt, der skal gennemføres i virkeligheden.

4.4 Samspillet mellem efteråret og foråret

Brejninggaard Efterskole har ikke et ønske om at være en prøvofri skole, da de anerkender, at såfremt der skal være den rette respekt omkring elevernes evner til at kunne gå til eksamen, kræver det en eksamen, som er blåstemplet og ikke blot selvopfundet. Denne opbygning er udviklet på baggrund af to årsager. En årsag er at imødekomme, at det karaktergennemsnit, som eleverne får ved deres 10. klasseeksamen, er det karaktergennemsnit, som eleverne søger ind på ungdomsuddannelserne med. Organiseringen af 10. klassens årshjul beror på, at det er de aktuelle karakterer for februar måned, som eleverne søger ind på ungdomsuddannelserne med. Derfor tæller 10. klasseeksamen, og Brejninggaard Efterskole ønsker gennem koncentrerede læringsforløb at give eleverne en mulighed for at skærpe deres optagelseskarakterer. En anden årsag er, at modulerne i løbet af foråret målretter eleverne til de kommende ungdomsuddannelser. Fagkurserne giver eleverne indsigt i ungdomsuddannelsernes indhold, og den fordybelse, som undervisningen centrerer omkring, har til hensigt fagligt at ruste eleverne til ungdomsuddannelserne. Det er i kombinationen mellem efterårs- og forårsforløbet, at Brejninggaard Efterskole forbereder deres elever på deres videre uddannelsesliv, og 10. klasses tilbuddet er rettet mod at skabe en god overgang mellem grundskolen og ungdomsuddannelser. Dette er tankerne, der ligger bag Brejninggaard Efterskoles bud på en bæredygtig 10. klasse.

5.0 Dokumentation af Brejninggaard Efterskoles 10. klassekoncept

5.1 Skoleresultater i 10.klasse

Brejninggaard Efterskole er interesseret i at udvikle en bæredygtig 10. klasse. Her er målet at klæde de unge på til ungdomsuddannelserne og ruste dem til en fremtid med både faglig og personlig selvtilid. Dette fokus er gennemgående i hele det værdigrundlag, Brejninggaard Efterskole opbygger deres efterskole omkring, og at udlede de effekter og det læringsudbytte, der på et efterskoleophold opstår, er ikke muligt at betragte isoleret. Anvendelsen af de fund, der opnås i følgende analyse af skoleresultater, bør derfor ske med blik for det faktum at læringsituationer er følsomme, og at læring såvel som kompetencer ikke altid kan måles på en karakterskala. Med det i mente er det med afsæt i den danske folkeskoles vurderingskriterier og karakterskala, at Brejninggaard Efterskoles skoleresultater præsenteres. Dette med henblik på at skabe et retsindigt sammenligningsgrundlag for, hvordan Brejninggaard Efterskoles 10. klassetilbud klarer sig i forhold til landets resterende 10. klasser.

Som et led i dokumentationen af Brejninggaard Efterskoles 10. klassekoncept præsenteres skoleresultaterne i fire dele. Første del behandler resultaterne fra efterårets koncentrerede læringsforløb, hvor eleverne afslutter grundskolen. Her præsenteres karaktergennemsnittet for elevholdet 2018/2019 i forbindelse med landsgennemsnittet. For årgang 2019/2020 præsenteres elevernes karaktergennemsnit i forhold til, hvordan elevernes karaktergennemsnit har flyttet sig mellem deres 9. og 10. klasseafgangsprøve. Anden del belyser indholdet i forårsforløbet for årgang 2018/2019, og tager afsæt i de udbudte fagkurser, linjefag og GymCulture. Her præsenteres de projekter og det vurderingsgrundlag, som eleverne undervises efter i foråret. I tredje del fremlægges elevernes valg af ungdomsuddannelse med en præsentation af, hvordan årgang 2018/2019 er fordelt på de respektive ungdomsuddannelser. Fjerde del tager afsæt i de erfaringer elevhold 2018/2019 har haft med 10. klasse. Her karakteriseres 10. klassekonceptet og overgangen til ungdomsuddannelserne ud fra elevernes oplevelser og fortællinger.

5.2 Efterårets skoleresultater

Følgende tabel sidestiller Brejninggaard Efterskoles mundtlige og skriftlige karaktergennemsnit med landsgennemsnittet i de tre obligatoriske fag for 10. klasse i 2018/2019.

Tabel 1: Karakterer i 10. klasse 2018/2019 – Karaktergennemsnit fordelt på fag.
Brejninggaard Efterskoles skoleresultater sammenlignet med landsgennemsnittet.

Karaktergennemsnit fordelt på fag	Brejninggaard Efterskole	Landsgennemsnit	Differencen*
Dansk mundtligt	10	7,6	↑ 2,4
Dansk skriftligt	6,8	6,4	↑ 0,4
Matematik mundtligt	6,9	6,9	0,0
Matematik skriftligt	7,4	6,6	↑ 0,8
Engelsk mundtligt	8,5	7,7	↑ 0,8
Engelsk skriftligt	6,4	7,1	↓ 0,7
Samlet	7,67	7,05	↑ 0,62

Reference: Børne- og undervisningsministeriet, Uddannelsesstatistik 2020.

*Differencen er udregnet med afsæt i landsgennemsnittet og udtrykker, hvor Brejninggaard Efterskoles karaktergennemsnit placerer sig i forhold hertil.

Ovenstående tabel illustrerer de skoleresultater, som Brejninggaard Efterskole igennem deres koncentrerede læringsforløb har opnået i løbet af efteråret 2018. Det samlede karaktergennemsnit for alle prøfefagene på Brejninggaard Efterskole er 7,67, som er 0,62 karakterpoint højere end det samlede landsgennemsnittet på 7,05. I mundtlig matematik er Brejninggaard Efterskoles karaktergennemsnit det nøjagtigt samme som landsgennemsnittet. I skriftligt engelsk er karaktergennemsnit 0,7 karakterpoint lavere end landsgennemsnittet. Med undtagelse af mundtlig matematik og skriftligt engelsk ligger Brejninggaard Efterskole mellem 0,4 og 2,4 karakterpoint over landsgennemsnittet. Brejninggaard Efterskoles skoleresultater i mundtligt dansk skiller sig særligt ud og ligger 2,4 karakterpoint højere end landsgennemsnittet. Dette skoleresultat indikerer, at Brejninggaard Efterskole med deres skolepraksis i mundtlig dansk opnår et læringsudbytte, der adskiller sig væsentligt fra landsgennemsnittet.

5.2.1 Karakterindeks

Undersøgelsen 'Undervisningspraksis i udskolingen' (EVA 4, 2020) viser, at elever i udskolingen anskuer karaktergivningen som værende pressende på både godt og ondt. Det motiverer eleverne til at arbejde hårdt og målrettet, men begrænser samtidigt deres spørgelyst og kreativitet. En karakter formår ikke at udpege, hvad eleverne skal gøre for at udvikle sig. Hertil giver de adspurgte elever udtryk for, at de ufrivilligt befinder sig i en konstant konkurrence og sammenligning med sig selv og deres venner. Eleverne har vanskeligt ved at adskille sig fra det karakterfokus, der ikke blot opstår i dem selv, men også kommer fra deres forældre, lærere og hele uddannelsessystemet (Lange, 2020). I forlængelse heraf er det imidlertid vigtigt at understrege, at selve vurderingsgrundlaget for karaktergivning og et karaktergennemsnit bør blive behandlet kritisk.

En skoles karaktergennemsnit kan ikke betragtes som en enestående effektstørrelse af elevernes samlede læring. Elever kommer med forskellige socio-materielle baggrunde, hvorfor deres faglige og sociale forudsætninger ikke er et meningsfuldt vurderingsgrundlag at sammenligne deres karaktergennemsnit ud fra. For at kunne sammenligne skolernes evner og formåen til at motivere og rykke deres elevers faglige præstationer vil en alternativ metode være en analyse af skolernes karakterindeks. Her vil der være tale om en sammenligning af differencen mellem elevernes karaktergennemsnit fra 9. klasseafgangseksamen og 10. klasseafgangseksamen. Kontekstuelle forhold spiller naturligvis også ind her, og der kan argumenteres for, at en elev med rette motivation og læringsforløb vil have lettere ved at rykke sig fra karakteren 02 til 7, end fra karakteren 10 til 12, og at differencen ud fra karakterskalaen derved kan være misvisende at fortolke på baggrund af. Det er dog en forudsætning, der gør sig gældende ved analyser af karakterskalaen og -gennemsnit, og det må alligevel antages, at elever, trods stigende sværhedsgrad, til stadighed forventes at tilegne sig læring på et skoleår, der rykker på deres præstationer. Følgende dokumentation vil nuancere læringsudbyttet på Brejninggaard Efterskole ved at inddrage de beregninger, der illustrerer, hvordan eleverne efter de koncentrerede læringsforløb har rykket sig. Dette er ikke beregninger, der fyldestgørende kan indfange efterårets læringsudbytte, men de kan bidrage med en yderligere indsigt i de mangeartede effekter af den pædagogiske praksis.

Brejninggaard Efterskole har i skoleåret 2019/2020 niveauinddelt deres 10. klasser. Resultaterne i nedenstående tabel illustrerer karakterindekstallene for hver klasse. Indekstallene udtrykker differencen mellem de karakterer, som eleverne i gennemsnit fik ved deres FP9 eksamen, og de karakterer, de i gennemsnit fik ved deres FP10 eksamen.

Tabel 2: Karakterindeks på Brejninggaard Efterskoles 10. klasser 2019/2020
Gennemsnitlig karakterindeks ved FP10 fordelt på fag.

Karakterindeks fordelt på fag	10. X	10. Y	10. Z	Samlet
Dansk mundtligt	↑ 1,78	↑ 0,32	↑ 1,9	↑ 1,33
Dansk skriftligt	↓ 0,17	↓ 0,91	↓ 0,19	↓ 0,44
Matematik mundtligt	↑ 1,84	↑ 0,23	↑ 1,90	↑ 1,25
Matematik skriftligt	↑ 0,26	↓ 0,88	↓ 0,56	↓ 0,46
Engelsk mundtligt	↑ 1,38	↑ 3,93	↑ 2,67	↑ 2,49
Engelsk skriftligt	↓ 1,65	↓ 0,6	↓ 0,48	↓ 0,92

Karakterindeksene for skoleresultaterne indikerer, at eleverne konsekvent har forbedret sig i alle fag mundtligt, men at eleverne i de skriftlige præsentationer generelt er faldet. Faget engelsk skiller sig i særdeleshed ud ved de mundtlige præsentationer, og det vil ved nærmere analyse være interessant at undersøge hvilke forhold, der specifikt har gjort 10.Y særligt succesfuld. Brejninggaard Efterskoles videre arbejde med de koncentrerede læringsforløb vil ud fra disse resultater kalde på, at de skriftlige elementer i alle fag omlægges, såfremt de negative karakterindeks ønskes af samme positive karakter som de mundtlige resultater.

Ovenstående er et udtryk for den udvikling, hver klasse gennemsnitligt har gennemgået i de koncentrerede læringsforløb. Metodisk skal der her gøres opmærksom på, at elevernes udvikling og læring ikke er en fast størrelse, der kan isoleres. Herved kan karakterindeksene ikke betragtes som en 1:1 afspejling af de effekter, der kommer af de koncentrerede læringsforløb. Indekstallene kan derimod anerkendes som et supplerende element ved målingen af resultater i en praksis, der er udgjort af mangeartede aktiviteter, relationer og tidsaspekter. Vurderingskriterierne bag karaktergivningen ved eksamen kan herved ikke betragtes som et fyldestgørende billede af alle de facetter, hvorunder 10. klasseeleverne udvikler sig. I en dokumentation af Brejninggaard Efterskoles 10. klassekoncept udgør karakterindeksene kun en nuance af skoleresultaterne og bør ikke betragtes uden refleksion og forståelse for dets mangler. Det er derfor relevant at supplere med de omkringliggende fortællinger og erfaringer, der overskrider karakterskalaen, og som kan sætte ord på nogle

af de virkninger, der understøtter, at eleverne bliver uddannelsesparate. I følgende afsnit fremlægges skoleresultaterne for 10. klassekonceptets forår for årgangen 2018/2019. Dokumentationens funderes på fagkursernes karaktergennemsnit, der suppleres af kvalitativt empirisk materiale, hvor interviews med Brejninggaard Efterskoles ledelse skildrer de læringsprocesser, der ikke vurderes med karakterskalaen. Her lægges der vægt på de strukturelle rammer omkring undervisningen samt de didaktiske overvejelser, der ligger til grund for forårets opbygning. Dette er med henblik på at synliggøre kompleksiteten af Brejninggaard Efterskoles 10. klassepraksis og videre udpege nogle af de elementer og særpræg, der er af konstituerende kraft for 10. klassekonceptet.

5.3. Forårets skoleresultater

Fagkursus, linjefag og GymCulture er et forsøg på at skabe en stærk faglighed kombineret med menneskelig og personlig dannelse. Dette kan betragtes som et modstykke til de undersøgelser, der udpeger, at karakterer er et forstyrrende element for elevernes spørgelyst og kreativitet. Undervisningen og skolegangen er for 10. klasserne i foråret rammesat under andre vilkår end i efteråret. Mulighedsbetingelserne for læring og de mål, der fra faglig side er sat, er ikke underlagt de samme strukturelle vurderingskriterier, der ved eksamenssituationerne gør sig gældende.

Det første år, Brejninggaard Efterskole praktiserede dette 10. klassekoncept, blev fagkurserne ikke afsluttet med en karakter. Her erfarede underviserne, at eleverne faldt fra, og at det for eleverne blev en anelse ligegyldigt. På baggrund af denne erfaring anerkender Brejninggaard Efterskole, at de unge mennesker skal langt ind i deres skoleliv, før de forstår, at undervisning og læring er noget, der også har en processuel betydning og ikke nødvendigvis skal drives af et slutmål. I det øjeblik, at fagkurserne blev afsluttet med en prøve, blev der skabt en sammenhæng mellem undervisningen og læringsmålene, hvortil eleverne fandt en stor motivation og skaberglæde (Biggs & Tang, 2011).

Karakteristisk for karaktergivningen i foråret er, at karaktererne ikke videre har en konsekvens for elevernes optagelser på ungdomsuddannelser. Det afføder et frirum, der giver luft til nysgerrighed og risikovillighed. Denne frihed opstår i og med, at elevernes eksperimenteren ikke kvitteres med en karakter, der influerer på deres videre optagelsesmuligheder på ungdomsuddannelserne. I denne opsætning er det ikke dumstristigt at forsøge og risikere at fejle. Eleverne får mulighed for at afprøve grænser og gøre sig erfaringer med deres egne evner, hvorigenem de kan eksperimentere med tanker, metoder og refleksioner, der afviger fra deres erfaringer med prøvesituationer hidtil. Brejninggaard Efterskole arbejder ud fra overbevisningen om, at der i en eksperimentering med faglighed opstår en faglig selvtillid, hvortil troen og velværen ved læring også er gavnlig i fremtidige eksamenssituationer.

5.3.1 Fagkurser

I foråret 2019 udbød Brejninggaard Efterskole 23 forskellige fagkurser. Disse fagtilbud var rettet mod de studieorienterede ungdomsuddannelser STX, HF, HHX, HTX og IB samt de erhvervsrettede uddannelser EUD og EUX. Dette udbud af fagkurser er udviklet med afsæt i det samarbejde Brejninggaard Efterskole har med de lokale ungdomsuddannelser og er udarbejdet med henblik på at give eleverne en indsigt i det indhold og niveau, som de møder på ungdomsuddannelserne.

De afsluttende prøver er udviklet af underviserne på de respektive fagkurser, og censoratet repræsenteres internt. Vurderingskriterierne er målrettet at give eleverne autentiske erfaringer med prøvesituationer og træne deres kompetencer inden for disse, da eksamination er en uundgåelig præmis i deres videre færd i uddannelsessystemet. Der lægges vægt på, at prøveperioderne er en tid, hvor eleverne har mulighed for at øve og fordybe sig, og at der er frihed til at eksperimentere samt tage nogle chancer.

Nedenstående tabel viser listen over fagkurserne og de dertilhørende karaktergennemsnit ved de afsluttende prøver for 10. klasserne i 2018/2019. Forud for fagperioderne udfylder eleverne en formular, hvor de må vælge otte fagkurser. Tabellen er rangeret efter det antal elever, der er tilkøbt de enkelte fagkurser:

Tabel 3: Fagkurser på Brejninggaard Efterskole 2018/2019

Udbud af fagkurser, holdstørrelse og karaktergennemsnit.

Fagkursus	Antal elever tilmeldt	Antal elever til den afsluttende prøve	Karaktergennemsnit
Gymnasieforberedende matematik	55	41	7,78
Speak English	43	32	9,43
Spansk for begyndere	36	36	6,97
Overlev din studietid	35	30	7,63
Samfundsfag: Partierne	33	17	10,7
Samfundsfag: Medier, kilder og kildekritik	31	23	6,48
Idræt	30	30	7,83
Tysk: Samtaleøvelser	29	28	8,32
Dansk: Litteratur	28	28	7,86

Erhvervsøkonomi	27	17	8,24
Tysk: Filmanalyser	26	25	8,16
Afsætning	26	25	8,6
Kemiprocesser	24	24	8,1
Religion	24	19	9,42
Bioteknologi	22	22	9,45
Notatteknik	21	17	9,12
Kemi og mængdeberegning	19	19	10,84
Techfashion	18	18	6,33
Slip skruen løs	15	10	6,4
Teknisk tegning	13	9	6
Tysk: Grammatik	9	9	9,55
Robotteknologi	7	5	9
Praktisk matematik	5	5	8

Fagkursernes hold er af varierende størrelse. For årgang 2018/2019 var fagkurset 'Gymnasieforberedende matematik' det mest populære, hvor kurset 'Praktisk matematik' havde færrest tilmeldt. Generelt tyder elevfordelingen på, at fagene engelsk, spansk og samfundsfag sammen med den gymnasieforberedende matematik har haft størst opbakning. Sammenlagt med den store tilknytning til fagkurset 'Overlev din studietid' udtrykker det en udbredt interesse for de studieorienterede ungdomsuddannelser.

At ungdomsuddannelsernes adgangsgivende fag afsluttes i løbet af efteråret giver muligheder for at tilrettelægge og strukturere alternative aktiviteter i de boglige fag i foråret. Et eksempel herpå kan være, at eleverne i fagkurset 'Overlev din studietid' tager ud og besøger en bank i forbindelse med deres undervisning i budgetter og lån. At besøge en bank kan give noget andet, der overskrider det pensum, som eleverne præsenteres for forud for deres FP10 eksamen. Her kobler Brejninggaard Efterskole deres fagkursus med en virkelighedsnær kontekst. Når eleverne tages med ud for at besøge en bank, hører eleverne om forskellige lånemuligheder, hvorefter de har diskussioner om, hvorvidt de eksempelvis bør vælge et flexlån eller et 30-årigt fastforrentet lån. Her er Brejninggaard Efterskoles overbevisning, at et sådant spørgsmål kan gøres meningsfuldt ved at give det en samfundsvinkel (Interview med ledelsen, 19. maj, 2020). Fagkurserne tager afsæt i noget virkeligt og

adskiller sig fra eksempelvis de traditionelle matematiktimer ved ikke at forholde sig teoretisk til temaet lån i pensum. Der er her tale om en læring, som i udpræget grad søger at gøre eleverne fremtidsparate, da de fleste i et eller andet omfang forventes at skulle tage et lån på et tidspunkt. Fagkurset overskrider den pensumforankrede matematikforståelse ved at inddrage aktiviteter, der gennem debat og refleksion nuancerer de beslutninger, der ligger forud for en låneproces. Rammerne og strukturen omkring fagkurserne giver underviserne frihed til at gå ud ad nogle veje, som ikke behøver at være givet på forhånd.

5.3.2 Linjefag

Brejninggaard Efterskole er en gymnastikefterskole, hvilket også betyder, at hovedparten af eleverne har et vist niveau indenfor bevægelse og kreativitet. Brejninggaard Efterskole har erfaret, at det skaber homogenitet, når eleverne samler sig omkring linjefagene, som primært centrerer om gymnastikken. Her spiller linjefagene også en rolle i forhold til at styrke sammenholdet. Som fællesnævner er linjefagene med til at synliggøre for eleverne, at de kan bruge hinanden til noget, hvormed linjefagene kan bryde med elevernes forskellige ophav og socioøkonomiske baggrunde.

For alle elever på Brejninggaard Efterskole gælder det, at de ugentligt har tre timers linjeundervisning og seks timers valgfag. Her får eleverne mulighed for at dyrke deres interesser eller opdage nye, da eleverne selv vælger, hvilken linje og derefter hvilke forskellige valgfag de vil fordybe sig i og blive dygtige til. For 10. klasseeleverne byder foråret på yderligere fire moduler af 1,5 times linjefag i ugen. Modulet linjefag indbefatter også linjeklasseuger, udflugter, kampe, konkurrencer, opvisninger med videre. Eleverne kan vælge mellem de otte linjer: spring, teamgym, tumbling, dans, krea/design, Musik, fodbold, natur og værksted.

Linjefag er et forløb, hvor eleverne udvikler deres arbejdsteknikker og får redskaber til at håndtere modgang såvel som succes i processen mod at blive dygtig. Gennem kreative og sportslige udfordringer udvikler eleverne personlige metoder og teknikker, som er universelle tilgange, de kan have nytte af i medmenneskelige, faglige og personlige sammenhænge. Denne læring handler om at udvikle modstandsdygtige og robuste unge mennesker, der har selvindsigt og er opmærksomme på deres egne styrker og svagheder, fagligt såvel som socialt.

5.3.3 GymCulture

GymCulture afsluttes med en rejse, som er hele omdrejningspunktet for det projektbase-rede forløb. GymCulture tager afsæt i gymnastikken. Her bruges idræt som en unik tilgang til at bryde nogle forudindtagelser i det tværkulturelle møde mellem Brejninggaard Efterskoles 10. klasser og de mennesker, de møder ude i verden. Idræt kan dyrkes uden sprog, og med GymCulture er det muligt at skabe relationer og lege sammen uden at kunne tale sammen. GymCulture har til formål at åbne elevernes øjne over for menneskelige dannelsesværdier og handler om at gøre eleverne i stand til at favne verden omkring dem med selvtillid og medmenneskeligt overskud i mødet med nye kulturer.

På Brejninggaard Efterskole udpeger de, at grundskolen bærer præg af at have travlt med at nå og opfylde læringsmål, hvortil eleverne sjældent når at finde ud af, hvor perceptionen i fagene har ligget. GymCulture er et forløb, der er udviklet med intentionen om at binde 10 ½ års skolegang sammen.

Med GymCulture bliver de unge præsenteret for virkelighed - noget der er rigtigt. Det er ikke noget, som de leger, eller som står på et stykke papir. I starten er eleverne ubevidste omkring, hvordan de bruger deres kompetencer, men når vi begynder at snakke omkring det og reflekterer over det, så finder eleverne ud af, at alt det, de har lært i 10 ½ års skolegang, det bruger vi lige nu i virkeligheden. (Interview med ledelsen, 19. maj, 2020)

Med GymCulture bliver eleverne bevidste om, hvor mange ressourcer de hver især har, og hvor meget der kan lykkes i fællesskab. Der er her tale om en bevidsthed, der favner spørgsmålet "Hvem er jeg?" i en kontekst, der rækker ud over det typiske gruppearbejde omkring et arbejdsark. Det er her i højere grad et spørgsmål om "Hvem er jeg i en åben proces?". Brejninggaard Efterskole erfarer, at de unge mennesker reflekterer over, hvorvidt de er den person, der tager styringen i en gruppe, den person, der er tilbageholdende, men god til at finde det, som de skal bruge, eller den person, der er handlekraftig og eksempelvis gør sig erfaringer med at tage telefonen og ringe til kontakter i Kroatien, selvom han eller hun aldrig har prøvet det før. Dette er processer, hvorigennem eleverne bliver bevidste om deres styrker og svagheder i et projektsamarbejde. Der er her tale om, hvordan eleverne lærer noget om dem selv og deres personlighed, samtidigt med at de lærer noget om andre personligheder, og hvordan de skal tilgå dem. GymCulture skabes med vejledning, støtte, refleksion og nysgerrighed undervejs fra underviserne, men det er i sidste ende elevernes ansvar (Interview med ledelsen, 19. maj, 2020).

Eksempler på, hvordan modulet GymCulture overskrider teoretisk undervisning og får et virkelighedsnært formål, kan gives med udgangspunkt i faget engelsk. Her kan eleverne i efterårets pensumbundne undervisningstimer blive stillet en skriftlig opgave, hvor de skal skrive en mail til en speedbådsfører. Den skriftlige opgaves ærinde er at arrangere en eftermiddag på GymCulture-rejsen, hvor alle 10. klasserne kan komme ud og sejle. Ved den skolestiske læring vil det være læreren, der modtager opgaven og læser den (Nielsen & Kvale, 1999). I GymCulture er forskellen, at samme skriftlige opgave vil blive modtaget af en virkelig speedbådsfører, og eleverne er nødt til at bruge deres sprogfærdigheder, indtil de har opnået deres ønskede resultat. Her bliver læringen kontekstspecifik, og elevernes engelsksproglige viden bliver implicit sat i spil i virkeligheden (Henriksen, 2000). Såfremt mailkorrespondancen bliver misforstået, eller at der ikke er styr på aftalerne, har det konsekvenser for, hvorvidt 10. klasserne kan komme ud og sejle på deres rejse. Her er der tale om, at eleverne får erfaringer på godt og ondt, da deres indsats, handlinger og attitude får en konsekvens i virkeligheden.

Dette modul rummer aspekter af læring, der overskrider de intendede læringsmål. Her er der blandt andet tale om en medlæring, som opstår i den sociale praksis, hvor eleverne i deres samarbejde udvikler en fælles intuition for de sociale normer (Dreier, 1999). Dette gælder ikke kun elevernes interne samarbejde på efterskolen, men handler også om, at eleverne i deres gøre og laden ude i verden lærer at have andre menneskers kultur, økonomi og værdier med i deres overvejelser. Tillid er i denne praksis et nøgleord, der afgør, hvor velfungerende fællesskabet og samarbejdet er. På Brejninggaard Efterskole italesættes tillid som en forudsætning for at skabe ligeværdighed, anerkendelse og en fælles konsensus blandt både undervisere og elever. Det forventes, at alle tager ansvar for projektet, hvormed gensidig respekt og rummelighed er en tilgang, hvorunder fællesskabet hele tiden udvikles og defineres i en forhandlingsproces mellem elevernes individuelle oplevelser. Det er i dynamiske projekter og samarbejder som disse, at eleverne udtrykker, at de har lært mere om sig selv, og om hvordan de interagerer med andre (Interview med ledelsen, 19. maj, 2020). Den gensidige omsorg og ansvar blandt eleverne og lærerne er en forudsætning for, at læring og udvikling kan skabes i menneskets zone for nærmeste udvikling under hensyntagen for den enkeltes sociale habitus i læringssituationen (Hasse, 2013). Her er tillid en nødvendig forudsætning for at skabe social bæredygtighed omkring elevernes udvikling. Brejninggaard Efterskole arbejder ud fra, at eleverne skal finde ud af: Hvem er du? Hvem er jeg? Hvem er vi? Her handler det ikke kun om, at eleverne skal lære sig selv bedre at kende, men derimod om, at det er i spejlingen af andre, at den enkelte elev finder ud af, hvem han eller hun egentligt er. Det er blandt andet her, at GymCulture bidrager til at udvikle elevernes sociale kompetencer, da elevernes identitetsprocesser under GymCulture udvikles i samspil med andre (Lave & Wenger, 2003).

5.3.4 Samlet effekt af foråret

Undersøgelser viser, at karakterer og forventninger til, at eleverne er selvkørende, enten driver eleverne til at yde en ekstra indsats, eller får dem til at give op i fag, hvor de ikke møder tilstrækkelige instruktioner og hjælp. Derved er der udpeget et behov for at udskolingene ikke blot skal fungere som en overgang til ungdomsuddannelserne, men også styrke elevernes alsidige udvikling og forberede eleverne på at begynde på en ungdomsuddannelse (EVA 4, 2020).

Ovenstående er et eksempel på, hvordan foråret giver eleverne mulighed for at indgå i et læringsmiljø, der udvikler og samler deres faglige, sociale og personlige kompetencer. Foråret er karakteriseret ved at have tid og luft til refleksion, samvær og alvor (Interview med ledelsen, 19. maj, 2020). Der bliver givet tid til, at eleverne prøver kræfter med virkeligheden. Der bliver givet luft omkring eleverne til, at de kan udforske og finde ud af, hvilket menneske de er.

Visionen for foråret er at skabe synergi mellem faglig selvtillid og personlig selvtillid. Målet med fagkurserne er at ruste eleverne med en faglig ballast, som de kan genkende, når de begynder på en ungdomsuddannelse. Intentionen er baseret på den overbevisning, at såfremt eleverne møder deres nye skoledag med en faglig genkendelighed og får et forspring ved oplevelsen af at være godt med fra start, kan eleverne i højere grad tilpasse sig deres nye omgivelser og finde sig til rette socialt og menneskeligt. Linjefag rummer aspekter af personlig indsigt og dyrker elevernes evner til at fordybe sig, øve sig og til at være vedholdende. GymCulture trækker elevernes kompetencer ind i virkeligheden ved at omsætte grundskolens teoretiske indhold til anvendelige kompetencer i praksis. Elevernes faglige, personlige og sociale viden og færdigheder bliver sat i sammenspil i forårets fagkurser, linjefag og GymCulture. En simplificeret skildring vil udlægge, at fagkurserne er møntet elevernes faglige udvikling, linjefagene deres personlige udvikling og at GymCulture udvikler deres sociale kompetencer. Dette er ikke retvisende, da forårets læringsprocesser er tæt forbundet, men det kan give et analytisk blik for, hvordan forårets tre moduler er en sammensætning, der ikke går på kompromis med fagligheden, og hvor elevernes faglige, sociale og personlige kompetencer forbindes.

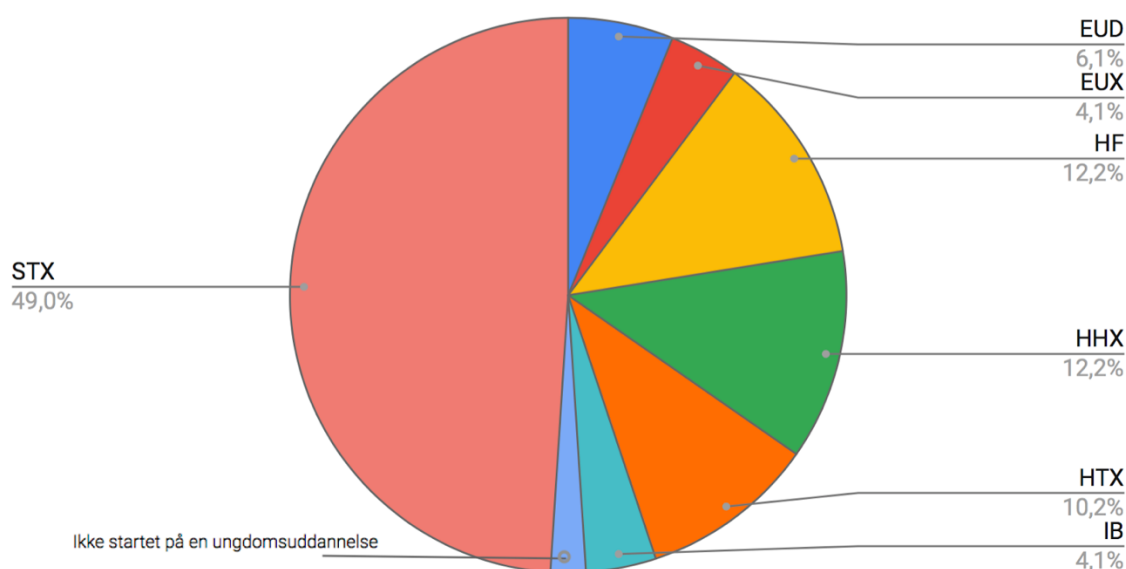
Brejninggaard Efterskole karakteriserer, at denne tilgang til læring og faglighed er mærkbar på deres elever, og at de er af en særlig støbning, når de er færdige. Udviklingskurven er ikke kun tydelig, fordi eleverne bliver ældre. Elevernes udvikling er også særlig synlig på det menneskelige og boglige plan. Bogligt kan udviklingen ses på karaktererne, og menneskeligt kommer elevernes udvikling til udtryk i kraft af, at det er stærke og glade, unge mennesker, der forlader skolen. Til dette slår Brejninggaard Efterskoles ledelse fast, at hele 10. klassekonceptet handler om at tro på sig selv. At det handler om en faglig viden og om menneskelige kompetencer, som ikke kun kan valideres gennem en almindelig eksamen, men som valideres gennem virkelighed (Interview med ledelsen, 19. maj, 2020).

5.4 Valg af ungdomsuddannelse

Brejninggaard Efterskoles 10. klassekoncept har et ærinde om at ruste eleverne til deres videre uddannelsesliv. Udbuddet af fagkurser søger dels at give eleverne en faglig indsigt i det indhold, de møder på de respektive ungdomsuddannelser, og dels at præsentere for eleverne, hvilke forskellige fagligheder, metoder og tilgange, der repræsenteres på de forskellige ungdomsuddannelser. Det er hensigten, at det samlet giver eleverne de bedste forudsætninger for at tage et velfunderet valg om ungdomsuddannelse. Følgende diagram illustrerer, hvordan 10. klasseårgangen på elevhold 2018/2019 har fordelt sig på ungdomsuddannelserne i 2019.

Diagram 1: Påbegyndt ungdomsuddannelse 2019

Hvordan 10. klasserne på Brejninggaard Efterskole 2018/2019 fordeler sig på ungdomsuddannelser

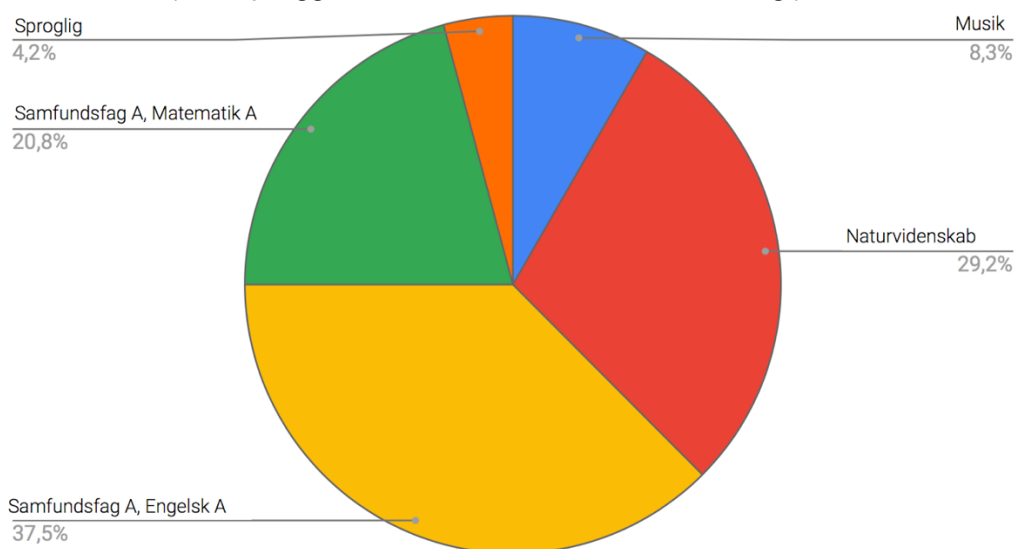
Diagrammet viser, at 87,7 % af eleverne er begyndt på de studieorienterede ungdomsuddannelser, og at 10,2 % af eleverne er begyndt på de erhvervsrettede ungdomsuddannelser. En enkelt af eleverne har angivet ikke at være begyndt på en ungdomsuddannelse. Cirka halvdelen af årgangen er begyndt på en STX-uddannelse, mens over en tredjedel af årgangen fordeler sig på HF-, HHX-, HTX- og IB-uddannelserne.

Fordelingen indikerer, at den største procentdel af Brejninggaard Efterskoles elever begynder på STX. Målgruppen af elever, der er på Brejninggaard Efterskole, har derfor ved overgangen til ungdomsuddannelserne i overvejende grad behov for den faglighed og de studieforberedende aspekter, der tilgodeser STX-uddannelsen. Såfremt formålet med fagkurserne er, at eleverne i studiestarten oplever genkendelighed med undervisningens metoder og indhold, vil Brejninggaard Efterskoles videre arbejde med fagkurserne skulle målrettes STX og de dertilhørende linjevalg, som eleverne tilmelder sig.

Overordnet er de forskellige linjer på STX-uddannelserne organiseret indenfor de fire studieretninger: naturvidenskab, samfundsvidenskab, sprog og kunst. Nedenstående diagram illustrerer, hvordan de 49% af elevårgangen 2018/2019 har fordelt sig på de forskellige linjer på STX-uddannelsen:

Diagram 2: Linjevalg på STX-uddannelsen 2019

Hvordan 10. klasserne på Brejninggaard Efterskole 2018/2019 fordeler sig på STX

Den største procentdel af eleverne har valgt en linje inden for den samfundsvidenskabelige studieretning. Her er 58,3% af eleverne enten tilmeldt linjen Samfunds-fag A, Matematik A eller linjen Samfunds-fag A, Engelsk A. 29,2 % af STX-eleverne er tilmeldt den naturvidenskabelige studieretning, mens 12,5% af eleverne har valgt en kunstnerisk eller sproglig studieretning. Fordelingen over de linjevalg, som eleverne i 2018/2019 har taget, initierer til, at Brejninggaard Efterskole i udpræget grad bør udbyde fagkurser møntet Samfunds-fag A, da den samfundsvidenskabelige studieretning er bredest repræsenteret blandt elevernes valg.

Hertil er det relevant at stille spørgsmål ved, hvad det primære formål med fagkurserne skal være? Såfremt hensigten er, at eleverne får et forspring på de respektive ungdomsuddannelser, vil det være fordelagtigt, at fagkurserne på Brejninggaard Efterskole omhandler det pensum, som eleverne specifikt møder på særligt de samfundsvidenskabelige studieretninger. Hvis fagkurserne derimod skal ruste eleverne til at træffe det rette uddannelsesvalg, vil hensigten med fagkurserne være at præsentere eleverne for de forskellige retninger og fagligheder, der tilbydes på de forskellige uddannelser. Her vil målet med fagkurserne være at gøre eleverne bekendte med de mangeartede vidensfelter, fagligheder og metoder, der eksisterer. Fagkurserne skal hermed ikke udelukkende være tilrettet STX, men derimod synliggøre spektret af ungdomsuddannelserne ved at vække

interessen for at udforske disse. Det forekommer også som værende et relevant aspekt, eftersom det ikke er en selvfølge, at de kommende årgange vil fordele sig på samme måde ved valg af ungdomsuddannelse.

Brejninggaard Efterskole er opmærksom på den ujævne fordeling af elever på ungdomsuddannelserne. En årsag til denne skævvridning kan skyldes, at elevernes kendskab til de erhvervsrettede ungdomsuddannelser er mangelfuld. Det er et vilkår, som Brejninggaard Efterskole sætter ind på at modarbejde igennem et bredtfaavnende udbud af fagkurser i foråret. Et succeskriterie er i den forbindelse, at eleverne får de bedste forudsætninger for at tilvælge den rette ungdomsuddannelse, og at deres beslutning ikke er baseret på et ukendt fravalg. En måde, hvorpå Brejninggaard Efterskole forsøger at sikre elevernes kendskab til de erhvervsrettede uddannelsesmuligheder, er eksempelvis gennem fagkurser som 'Teknisk tegning' og 'Praktisk matematik'. Disse fagkurser repræsenterer værkstedsfag, der overskrider pensummet fra grundskolen og giver eleverne en faglig indsigt i et indhold, der på de tekniske skoler kan være vanskeligt at starte op på. Fagudbuddet er et tiltag, der er udviklet med henblik på dels at skabe opmærksomhed på den viden, de færdigheder og kompetencer, der er i spil på de erhvervsrettede ungdomsuddannelser, og dels at give eleverne en berøring med dem, så de med et fagligt kendskab har bedre forudsætninger for en god studiestart. Hvis Brejninggaard Efterskole gerne vil sætte et større fokus på erhvervsuddannelserne, og de uddannelsesmuligheder eleverne på disse uddannelsesinstitutioner kan tilvælge, vil det være oplagt at udvikle et større udbud af fagkurser, der er rettet mod erhvervsuddannelserne.

Den gode overgang mellem grundskolen og ungdomsuddannelserne handler i dette lys om, at eleverne velfunderet kan tilvælge den rette uddannelse, og at de i deres 10. klasse har fået en indsigt i de normer, kutymer og det faglige indhold, der gør sig gældende på de respektive uddannelser. Dette leder op til refleksion vedrørende, hvorvidt udbuddet af fagkurserne er bredt nok til at give eleverne en indsigt i de mange uddannelsesmuligheder og samtidigt er dybdegående nok til at forberede eleverne til de specifikke uddannelser. Det er en balancegang, der afhænger af de enkelte 10. klassers fremtidsdrømme og uddannelsesvalg, hvorfor det ikke vil være hensigtsmæssigt at færdigudvikle et låst fagudbud. Fordelen ved fagkurserne er netop elasticiteten af deres indhold, hvor der hvert skoleår er mulighed for at tilpasse fagkataloget efter de behov og ønsker, der kommer til udtryk på den specifikke årgang. Det kræver, at studievejlederne og underviserne konstant er bekendt med elevernes overvejelser omkring valg af ungdomsuddannelse, og at der i samarbejde med de lokale ungdomsuddannelser vedvarende arbejdes på at udvikle de mest meningsfulde fagkurser.

5.5 Elevernes syn på 10. klassekonceptet

I et spørgeskema har årgang 2018/2019 evalueret 10. klassekonceptet. Den kvalitative data udgøres af elevernes formularsvar og er inddelt i kategorier, der belyser henholdsvis de koncentrerede læringsforløb, fagforløb, linjefag og GymCulture. Derudover er elevernes erfaringer med overgangen fra grundskolen til ungdomsuddannelserne også berørt samt deres oplevelse af et skoleår i 10. klasse på efterskole. I følgende afsnit præsenteres fire nedslag, hvorunder elevernes forskellige perspektiver er samlet med henblik på at belyse de forskellige indtryk og erfaringer, der fra elevernes optik karakteriserer 10. klasse på Brejninggaard Efterskole. De første to nedslag er beskrivende analyser, hvor elevernes besvarelser er samlet i kortfattede indeks, der belyser elevernes oplevelse af henholdsvis efteråret og foråret i 10. klasse. Tredje nedslag udfolder elevernes selvforståelse af egen læringsudbytte, mens fjerde nedslag samlet præsenterer elevernes refleksioner vedrørende overgangen til ungdomsuddannelserne.

5.5.1 Efteråret: De koncentrerede læringsforløb

Omkring efterårets undervisning i dansk, engelsk og matematik udtrykker alle eleverne uden undtagelse positivitet omkring deres oplevelse af de koncentrerede læringsforløb. Herunder udpeger eleverne, at tidsaspektet er en betydningsfuld faktor, der forudsætter, at de lettere har kunnet fordybe sig og huske.

Eleven citeret nedenfor sætter ord på sine erfaringer med tidsaspektet omkring de koncentrerede læringsforløb:

Jeg synes, det var virkelig godt, at vi havde et helt års pensum på et halvt. Jeg følte, at det var meget nemmere at huske alt, hvad man havde arbejdet med, som man så kunne bruge til eksamen. Vi havde også meget mere tid til at fordybe os i fagene, da vi kun skulle tænke på tre fag.

En anden elev sætter ord på sin oplevelse af undervisningsformatet i efteråret og skildrer i følgende citat de strukturelle rammer og didaktiske tilgange:

Jeg synes, det var rigtig godt. Jeg elskede den måde, de underviste på, og den måde de opdelt undervisningen på. Når vi skulle til et nyt emne i matematik, spurgte de, hvilket niveau, man selv følte, man var på. Og så delte man klasserne op på den måde.

5.5.2. Foråret: Fagkurser, linjefag, Gymculture

Omkring fagkurserne giver eleverne udtryk for, at de har været af uddannelsesforberedende karakter. I følgende citater udtrykker to elever på forskellig vis, hvordan fagforløbene har imødekommet dels at ruste dem til det faglige indhold på ungdomsuddannelserne og dels har hjulpet dem i afklaringsprocessen vedrørende ungdomsuddannelsesvalg:

” *Det har betydet, at jeg allerede vidste nogle af de ting, vi lærer på gymnasiet. Jeg prøvede en masse forskellige fagforløb, som gjorde, at jeg jo har prøvet lidt af hvert allerede.*

” *Jeg blev mere klar på "gymnasie-matematik" og forstår tingene nemmere nu. Derudover var det i 'Bioteknologi', at jeg fik øjnene op for "biologiverdenen", som så nu er blevet min studieretningslinje.*

Modulet linjefag bliver beskrevet som et aspekt af foråret, der har faciliteret stor personlig udvikling. I følgende citat sætter to elever ord på deres oplevelse af linjefagene:

” *Linjetimerne var dagens højdepunkt, da vi bare havde det enormt sjovt samtidig med, at man udviklede sig helt sindssygt meget.*

” *Jeg havde projektlinjen, og eftersom vi har Produktudvikling på HTX, er jeg godt foran, kender fagsprog og forskellige metoder.*

GymCulture er det modul, som eleverne generelt giver udtryk for har gjort størst indtryk på dem. Eleverne beskriver, at de i GymCulture har oplevet at skabe noget, som de kunne være stolte af og vise til andre, som også vil få meget glæde ud af det. I følgende citater sætter to elever ord på nogle af de erfaringer, som de gjorde sig i forberedelsen forud for GymCulture-rejsen, samt de indtryk de fik i det medmenneskelige kulturelle møde omkring gymnastikken:

” *Det at arbejde hårdt sammen for noget, vi alle vil lige meget, og alle ser frem til, er helt unikt. Vi er med til selv at sætte vores præg på opvisningen og står selv for, at hele rejsen kan lykkes. Man rejser med sine bedste venner og er bare glad og taknemmelig for at kunne dele oplevelsen med dem.*

” *Man fik så meget med hjem i bagagen af fantastiske oplevelser og nye forståelser inden for det kulturelle. Det var meget lærerigt at være sammen med kroaterne, når vi lavede workshops. Det var helt fantastisk, at man kunne få samme glæde bare ved at lave bevægelser, selvom man ikke forstod hinandens "stammesprog".*

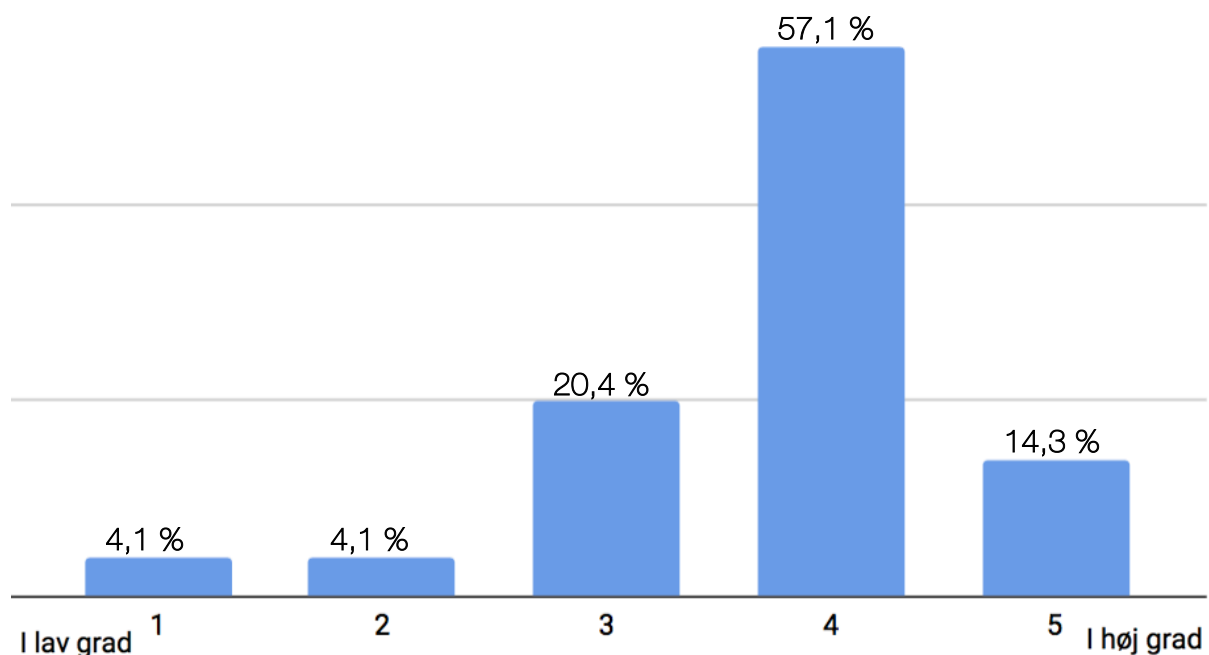
Når eleverne skal sætte ord på deres oplevelse med de tre moduler i foråret, lægger de vægt på, at foråret samlet set giver rammer til fordybelse og dygtiggørelse. Eleverne beskriver, at det har været et oplevelsesrigt halvt år, hvor de har opnået glæden ved at skabe noget selv og hertil har fået livserfaring og social læring. Her fremhæves det som en positiv oplevelse, at det har været en anden undervisningsform med et andet fagligt fokus.

5.5.3 Elevernes egen forståelse af læringsudbyttet

Elevernes egne oplevelser af det faglige udbytte i 10. klasse illustreres i nedenstående tabel. På en skala fra 1 til 5 har eleverne angivet, i hvilken grad de selv mener, at de har flyttet sig fagligt i 10. klasse.

Diagram 3: Elevernes oplevelse af læringsudbyttet i 10.klasse 2018/2019

I hvilken grad elevernes oplever at have flyttet sig fagligt i 10.klasse.

Her er gennemsnittet for elevernes selvplacering på 3,7, hvor 57 % af eleverne har angivet 4. Det kan heraf udledes, at elevernes egenfølelse af læringsudbyttet i 10. klasse generelt ligger i den høje ende af skalaen.

5.5.4 Elevernes erfaringer ved overgangen til ungdomsuddannelserne

Eleverne giver generelt udtryk for i deres beskrivelser, at særligt fagkurserne har givet en indsigt i ungdomsuddannelserne, der har bidraget til en afklaring ved linjevalg og dermed bidraget til at gøre dem mere uddannelsesparate. Enkelte elever udtrykker, at fagforløbene ikke har haft en personlig betydning for opstarten på deres ungdomsuddannelse. I følgende citater sætter tre elever ord på, hvad udbuddet af forårets fagkurser har betydet for deres opstart på ungdomsuddannelser:

Jeg har været en del mere sikker i samfundsfag og kemi, og mit fagkursus med spansk har også givet mig en lille fordel i forhold til det andet sprogfag og AP-fagene.

Det har givet mig en god start på min uddannelse, da jeg har fået et indblik i de fag, som jeg nu har på min uddannelse.

Jeg blev blandt andet afklaret med hvilket andetsprog, jeg godt kunne tænke mig. Jeg fandt også ud af, at jeg godt kan lide handelsfagene, hvilket gjorde mig mere sikker i mit valg af ungdomsuddannelse.

Det kommer af citaterne til udtryk, at eleverne har kunnet overføre indholdet fra forårets fagkurser til deres ungdomsuddannelser, og at denne genkendelighed har været til gavn for dem i opstarten på deres nye ungdomsuddannelse. Af citaterne kan det også udledes, at eleverne har inddraget deres kendskab til ungdomsuddannelsernes indhold i deres overvejelser forud for deres valg af ungdomsuddannelse. Således kommer det til udtryk, at foråret også har bidraget til elevernes afklaring ved ungdomsuddannelsesvalg.

Når eleverne beskriver deres erfaringer med fagkurserne, lægger majoriteten vægt på, at det i opstarten på deres ungdomsuddannelse har givet dem et fagligt kendskab og heraf forspring i undervisningens indhold. Omkring undervisningen i 10. klasse nævner eleverne i særdeleshed, at de efterfølgende savner lærerne og deres hjælp. Nogle elever nævner også, at de på ungdomsuddannelserne savner niveauinddeling af klasserne, at der bliver undervist i få fag ad gangen og at de i løbet af undervisningsdagen er fysisk aktive. Ud fra elevernes beretninger er det særligt undervisningsmetoderne og didaktikken samt klasse-miljøet og klassekammeraterne, der forekommer karakteristiske og betydningsfulde for elevernes positive oplevelser i 10. klasse på Brejninggaard Efterskole.

I lyset af ovenstående analyse kan det udledes, at Brejninggaard Efterskoles 10. klassekoncept er funderet i en skolestruktur, der imødekommer at udvikle elevernes faglige, personlige og sociale kompetencer. Et bæredygtigt element ved Brejninggaard Efterskoles resultater er, at denne skolestruktur faciliterer læringsmiljøer, hvor eleverne kan sætte dem selv, deres viden og færdigheder i spil sammen med andre i virkelige projekter. I den forbindelse er det meningsfuldt at udfolde forståelsen af begrebet om bæredygtighed. Projektet 'Bæredygtig 10. klasse' kan både anskue bæredygtighed i lyset af den position og det ansvar 10. klasse på efterskole har i det danske uddannelsessystem. Et andet aspekt ved bæredygtighed skriver sig ind i de transnationale mål med uddannelse og bæredygtige udvikling. Her er bæredygtighed en term, der i højere grad behandler den viden, de færdigheder og kompetencer, som udpeges til at være afgørende for de kommende generationer at beherske for at kunne lave bæredygtige forandringer. Følgende afsnit vil sætte fokus på begrebet om bæredygtighed i en pædagogisk praksis og på den måde udfolde, hvordan projektet 'Bæredygtig 10. klasse' skriver sig ind i en større international tendens inden for uddannelse og ansvaret for bæredygtig udvikling.

6.0 Bæredygtighed i en pædagogisk kontekst

6.1 Bæredygtighed i den pædagogiske praksis

Efterskolen er en særlig uddannelsesinstitution, der er karakteristisk for det danske uddannelsessystem. 10. klasse på efterskole optræder som et muligt fundament, de unge mennesker kan basere deres videre uddannelsesliv på. Dette er en kendsgerning, som Brejninggaard Efterskole i deres arbejde med udviklingen af 10. klasse er bevidste omkring. Brejninggaard Efterskole ser det som deres ansvar at give de unge en god afslutning på grundskolen, samtidig med at de unge også hjælpes godt videre på ungdomsuddannelserne. I den forbindelse er udviklingen af deres 10. klasse baseret på en intention om at give deres elever det allerbedste skoletilbud, men også med et mål om at opretholde en 10. klasse, der i samtiden er bæredygtig og meningsfuld (Interview med ledelsen, 19. maj, 2020).

For at kunne tale om bæredygtighed i den pædagogiske praksis er det relevant at have i mente, at bæredygtighed er en term, der rummer et utal af forskellige betydninger. Følgende afsnit specificerer derfor, hvilken forståelse af bæredygtighed, der gør sig gældende for det pædagogiske projekt 'Bæredygtig 10. klasse'.

6.2 Behovet for en bæredygtig 10. klasse ifølge Brejninggaard Efterskole

På Brejninggaard Efterskole forstås bæredygtighed inden for den pædagogiske praksis som en organisme, der kan bære sig i sig selv. Her lægges der vægt på, at en bæredygtig 10. klasse handler om at have et veltrimmet skoletilbud og en god elevtilgang med gode medarbejdere og engagerede elever. Ledelsen på Brejninggaard Efterskole italesætter, at pædagogisk bæredygtighed er at have et 10. klassetilbud, der har en så vigtig funktion, at både elever og lærere tager det til sig, dedikerer sig til det og udvikler det (Interview med ledelsen, 19. maj, 2020). 10. klassetilbuddet har fået så meget fodfæste, at der er venteliste på den, hvortil konceptets bæredygtighed kommer til udtryk i dets evne til at være selvgenererende. Heraf taler Brejninggaard Efterskole om en bæredygtig 10. klasse bestående af evnen til at selvgenerere sig selv i kraft af deres elevoptag (Interview med ledelsen, 19. maj, 2020). Dette giver ro til at drive en pædagogisk skole, da skoleledelsen ikke er underlagt et administrativt behov for at skaffe elever. Med bæredygtig pædagogik er intentionen dog ikke at skabe en fuldkommen stabil og heraf solidt forankret 10. klasse, da Brejninggaard Efterskole lægger vægt på, at deres forståelse af bæredygtighed beror på, at der altid er noget på spil. Deres skoletilbud kræver en konstant tilpasningsevne for fortsat at

kunne være højaktuelle og meningsfulde. Her anskues bæredygtighed i stedet som en naturlig inkorporeret virkelyst efter udvikling og optimering.

Brejninggaard Efterskole betragter deres evne til at drive en bæredygtig skole som et ansvar for at være med der, hvor tingene bliver nyt i kraft af, at tiderne skifter. Her med en reference til, at fagkurserne i foråret ikke kan genbruges alle år. Nogle elementer vil være tidløse og derfor gå igen, mens et teknologisk forløb eksempelvis vil være kraftigt forældet efter fem år. Ledelsen på Brejninggaard Efterskole italesætter, at de har et ansvar for konstant at drive, motivere og skubbe til skolens ansatte, sådan at 10. klassens eksistensberettigelse ikke bortfalder (Interview med ledelsen, 19. maj, 2020). Dette synspunkt sætter hermed bæredygtighed i forbindelse med ledelsesopgaven på skolen. Bæredygtighed i den pædagogiske praksis handler i dette perspektiv om de institutionelle og strukturelle rammers funktion i at understøtte den pædagogiske kerneopgave. I et organisatorisk perspektiv handler bæredygtigheden om at udvikle en struktur, der sikrer en evalueringskultur med refleksion, supervision og en løbende udvikling af mangeartede arbejdsmetoder omkring den pædagogiske kerneopgave (Månsson, 2013.). Bæredygtigheden består her i den synergieffekt, der opstår i arbejdet omkring kerneopgaven. For Brejninggaard Efterskole er den primære drivkraft at kunne mærke de elever, der går på skolen. Det er den stolthed og den identitet, eleverne udvikler gennem 10. klassen på Brejninggaard Efterskole, som er den unikke grund til at opretholde skoletilbuddets bæredygtighed ved konstant at udvikle, tilpasse og optimere den pædagogiske praksis (Interview med ledelsen, 19. maj, 2020).

6.3 Pædagogisk bæredygtighed

Begrebet om bæredygtighed sættes ofte i forbindelse med klima og miljø, hvilket også i mange uddannelsesmæssige indsatser forekommer som det primære fokus og formål. Bæredygtighed rummer dog også en anden semantik, og forskere som blandt andre Hans Månsson arbejder ud fra et mere socialt fokus i anvendelsen af bæredygtighed.

Månsson skelner mellem social bæredygtighed og bæredygtig pædagogik. Social bæredygtighed defineres som menneskets naturlige og ubevidste tilskyndelse til at leve i fællesskaber, hvor bæredygtig pædagogik i stedet omhandler de kulturelle perspektiver på at fremme tillidsfulde og meningsfulde relationer mellem mennesker (Månsson, 2013). Det pædagogiske aspekt tillægger dermed bæredygtigheden en bevidsthed og rettethed, som bestræber sig på at videreudvikle den sociale kapital i små fællesskaber såvel som i hele samfund.

Månsson arbejder med bæredygtig pædagogik ud fra den overbevisning, at alle mennesker fundamentalt er forpligtet over for sine medmennesker og heraf har ansvar for at sikre de bedst mulige forudsætninger for, at den enkelte optimalt kan udvikle og udfolde

sine kompetencer og potentialer. Her kommer bæredygtigheden til udtryk gennem menneskets gensidige afhængighed, hvor medmenneskelighed ikke kun er for det fælles bedste, men også for den enkeltes bedste. Grundtanken bag bæredygtig pædagogik beror på, at enkeltindivider såvel som fællesskaber er forpligtiget til og har ansvar for sig selv, hinanden og i sidste ende også for jordens tilstand (Månsson, 2014).

Med social bæredygtighed bliver der tale om et dannesperspektiv for den pædagogiske praksis. Social bæredygtighed bliver et læringsmål, som rummer en forestilling om, hvilken viden og hvilke holdninger de kommende generationer skal tilegne sig for i fremtiden at kunne bidrage til et bæredygtigt samfund præget af solidaritet, lighed og demokrati (United Nations, 1987).

6.4 Et fælles ansvar for en bæredygtig fremtid

Bæredygtig uddannelse er en terminologi, der i den aktuelle uddannelsesdebat influerer på mange forskellige arenaer og i adskillige indsatsområder. UNESCO er blandt andre en organisation, der i høj grad er med til at sætte dagsordenen for det internationale arbejde med bæredygtighed og uddannelse. Inden for de sidste årtier har UNESCO som en del af FN udgivet en række publikationer inden for bæredygtig uddannelse, hvoraf de 17 verdensmål er omdrejningspunktet for de seneste udspil. De 17 verdensmål dækker over de udfordringer, der af FN udpeges som værende trusler mod menneskehedens overlevelse. Derfor er de 17 verdensmål udviklet med formålet om at: "(...) *secure a sustainable, peaceful, prosperous and equitable life on earth for everyone now and in the future.*" (UNESCO, 2017: 6). Det fjerde verdensmål omhandler uddannelse, og målet om at sikre alle lige adgang til kvalitetsuddannelse og fremme alles muligheder for livslang læring.

Af verdenssamfundet har UNESCO fået til opgave at udvikle et koncept omkring 'Uddannelse for Bæredygtig Udvikling' (BU 1, 2020). Behovet herfor begrundes med:

Verdens samfund konfronteres i dag med en række sociale og økologiske problemer, disse problemer blev i høj grad skabt ved at samfundene blev bygget uden hensyntagen til miljømæssig levedygtighed. Problemerne udgør et afgørende ultimatum for menneskeheden: at lære hvordan vi udvikler samfundet samtidig med at miljøet opretholdes. (BU 1, 2020)

Visionen for 'Uddannelse for Bæredygtig Udvikling' er at skabe en bæredygtig udvikling for fremtiden, hvor samfundet såvel som den enkelte borger udvikler de kompetencer, perspektiver og værdier, der er nødvendige for en bæredygtig levevis. Dette behov har ledt til en uddannelsesform, der sigter efter at finde en balance mellem på den ene side det

menneskelige behov for økonomisk trivsel og kulturelle traditioner, og på den anden side en retsindig respekt for naturen. Uddannelse får her til formål at gøre mennesker i alle aldre i stand til at forstå den verden, vi lever i, og dermed handledegtige til at håndtere problemernes kompleksitet (BU 1, 2020).

6.5 Uddannelse for Bæredygtig Udvikling

UNESCO arbejder ud fra den overbevisning, at en forudsætning for at skabe en mere bæredygtig verden og evnen til at håndtere de problemstillinger, der er lokaliseret i verdensmålene, er, at individer er i stand til at lave bæredygtige forandringer. På baggrund heraf udpeger UNESCO den viden, de færdigheder, værdier og den attitude, som gør de kommende generationer i stand til at bidrage til en bæredygtig udvikling. Uddannelse bliver her et afgørende kerneværktøj. At promovere uddannelse, der alene sigter mod økonomisk vækst, rummer en risiko for at lede til en uhensigtsmæssig forbrugeradfærd. Derfor er bæredygtig uddannelse for UNESCO i stedet rettet mod en bæredygtig udvikling, der beror på elever og studerendes evner til at træffe velinformerede beslutninger og foretage ansvarsfulde handlinger inden for miljøintegritet, økonomisk levedygtighed og et retfærdigt samfund for nuværende og kommende generationer (UNESCO, 2017).

Bæredygtig udvikling og globalt medborgerskab er to fokusområder, der florerer inden for uddannelsesområdet og er med til at sætte dagsordenen for, hvordan vi taler og tænker om udviklingen af uddannelsessektoren.

Bæredygtig udvikling handler om fremtiden, forvaltet nu! Om at tage højde for resultatet af nutidige handlinger, der rammer en anden, til en anden tid og på et andet sted. Bæredygtig udvikling handler om en miljømæssig, økonomisk og social retfærdig fremtid – din, vores og deres fremtid. Tager du stilling og handler, påvirker du udviklingen. Gør du ikke, påvirker du den også! (BU 2, 2020).

I 'Strategi for Danmarks UNESCO-arbejde 2019-2022' udpeges uddannelse som et middel, der skal beskytte og fremme de humanistiske værdier og være med til at styrke den kulturelle mangfoldighed og tolerance samt understøtte ytringsfriheden (Den danske UNESCO-nationalkommission, 2019). Det er her, at termen globalt medborgerskab sættes i spil. En politisk målsætning er, at alle under uddannelse inden 2030 kan betegnes som globale medborgere i kraft af, at de har den viden og de færdigheder, som gør dem handlekraftige og i stand til at fremme en bæredygtig udvikling. Globale medborgere skabes gennem både formel og uformel livslang læring, som af de 17 verdensmål udpeges til at omhandle undervisning indenfor: demokrati, bæredygtig udvikling og livsstil, menneskerettigheder, ligestilling mellem kønnene og fremme af en ikke-voldelig kultur (Den danske UNESCO-nationalkommission, 2019).

For at kunne udvikle de nøglekompetencer, som er nødvendige for at fremme en bæredygtig udvikling, udpeger UNESCO, at der er behov for et skift fra undervisning til læring. Vi skal heraf fjerne blikket fra undervisning og tilgå læring med en anden handlingsorienteret og transformativ pædagogik, som kan understøtte selvstyret læring, deltagelse og samarbejde samt problemorientering, tværfaglighed og forbindelsen mellem den formelle og uformelle læring (UNESCO, 2017).

Her er UNESCO's program, Education for Sustainable Development (ESD), rettet mod at udvikle individers kompetencer til at reflektere over egne handlinger i betragtning af deres nuværende og fremtidige sociale, kulturelle, økonomiske og miljømæssige påvirkningskraft i både et lokalt og globalt perspektiv. ESD er en integreret del af kvalitetsuddannelse ved det fjerde verdensmål og indeholder ligeledes konceptet om livslang læring (UNESCO, 2017). Der opfordres herved til, at alle læringsarenaer, formelle såvel som uformelle, bør betragte det som deres ansvar at uddanne med henblik på at udvikle bæredygtige kompetencer. Kort sagt er formålet med ESD at udstyre alle individer med den viden og de kompetencer, som kræves for ikke kun at kunne forstå, hvad verdensmålene omhandler, men også til at kunne involvere sig i og bidrage til den transformation, som er nødvendig for at opnå verdensmålene.

6.6 Et bud på en bæredygtig 10.klasse

I lyset af ovenstående udlægning bliver bæredygtighed behandlet på mange niveauer og gør sig gældende i transnational såvel som national uddannelsespolitik. Ydermere er bæredygtighed også blevet genstandsfelt for pædagogisk forskning og et omdrejningspunkt i udviklingen af den pædagogiske praksis. I et forsøg på at samle de nævnte tråde inden for bæredygtighed taler det pædagogiske perspektiv ind i et globalt behov for at:

“(...) empowering and motivating learners to become active sustainability citizens who are capable of critical thinking and able to participate in shaping a sustainable future. Pedagogical approaches that are adequate to this aim are learner-centered, action-oriented and transformative” (UNESCO, 2017: 54).

Her kan Brejninggaard Efterskoles forsøgs- og udviklingsprojekt med deres 10. klasse betragtes som et led i en global uddannelsespolitisk agenda. De målsætninger Brejninggaard Efterskole har med udviklingen af deres 10. klassetilbud er et praksisnært eksempel på, hvordan der strukturelt og skolastisk kan arbejdes med udviklingen af fremtidsparate borgere, som har de rette kompetencer og forudsætninger for at tage del i samfundet, og vores fælles ansvar for den globale fremtid. I national kontekst er Brejninggaard Efterskoles 10. klassekoncept et bud på, hvordan der under de danske uddannelsespolitiske rammer er mulighed for at udbyde et skoletilbud, der ikke kun tilgodeser de unges individuelle trivsel

ved overgangen mellem grundskolen og ungdomsuddannelserne, men også ruste dem med viden, færdigheder og kompetencer, der udpeges som fremtidigt efterspurgt i den globale verden. Her opereres der med uddannelse på flere niveauer, som berører adskillige aspekter for både enkelte mennesker, fællesskaber, økonomi, samfund og globale relationer. Dette specifikke skoleår udgør isoleret set et led i et komplekst og større netværk i udviklingen og uddannelsen af de fremtidige borgere i det danske samfund. For at sikre, at uddannelsen af de unge mennesker er målrettet at gøre dem modstandsdygtige og i stand til at tage del og ansvar i udviklingen af en bæredygtig fremtid, er det af afgørende betydning at vidensdele og erfaringsudveksle. At betragte uddannelse som et kerneredskab for opfyldelsen af FN's 17 verdensmål kalder på, at alle i berøring med den pædagogiske praksis opsøger, udforsker og deler de metoder og refleksioner, der kan inspirere til udvikling og forbedring. I dette lys er denne rapport et bidrag til de kilder, der kan skabe inspiration til og udvikling af bæredygtige uddannelses tilbud.

7.0 Refleksionsspørgsmål

Måden, hvorpå Brejninggaard Efterskole driver deres faglige og pædagogiske praksis, er realiserbar under det værdigrundlag, som de tænker og udvikler skole. Det betyder, at denne dokumentation af deres praksis ikke er direkte overførbart til andre skoler, hvilket heller ikke er ønskværdigt. Målet med denne vidensdeling er derimod at invitere til sparring og idéudveksling på kryds og tværs af efterskoleverdenen og dermed bidrage til, at de enkelte skoler forholder sig til egne fagområder, visioner og fremtidsdrømme.

I det følgende listes en række spørgsmål, der kan anvendes til refleksion på andre af landets 10. klasseinstitutioner og forhåbentligt bidrage til inspiration og udvikling:

1. Hvilke overvejelser gør vores elever sig forud for deres valg af ungdomsuddannelse, og hvilke aktiviteter og dialoger kan vi indbyde til, som imødekommer deres overvejelser, og hjælper dem med at opnå større vished omkring deres fremtidsdrømme?
2. Hvordan imødekommer vi, at det kan være vanskeligt for eleverne at forholde sig til beslutninger, der rækker langt ud i fremtiden, når eleverne i deres efterskoleophold er omfavnet og optaget af deres nutid?
3. Hvordan sikrer vi, at vi har den relevante viden om, hvilke faglige og metodiske studiekompetencer, der er væsentlige i forhold til at give eleverne en god opstart på ungdomsuddannelsen?
4. Hvordan leder og organiserer vi skolen med et vedvarende fokus på at understøtte et læringsmiljø, der tydeligt fremmer det videns- og færdighedsniveau, der forudsætter, at eleverne kan udvikle studie- og erhvervskompetencer på ungdomsuddannelserne?
5. Hvordan vil vi praktisere balancen mellem bredde- og dybdekendskabet til ungdomsuddannelserne, og hvordan kan vi sikre, at eleverne får de bedste forudsætninger for at træffe vel-funderede uddannelsesvalg?
6. Hvordan gennemfører og følger vi op på vores ungdomsuddannelsesforberedende tiltag?
7. Hvordan sikrer vi, at vi internt på skolen erfaringsudveksler og vidensdeler omkring vores arbejde med studievejledningen af eleverne?
8. Hvordan sikrer vi, at vores 10. klasses tilbud organiseres og praktiseres på en måde, der fremmer engagementet, motivationen og virkelysten blandt både lærere og elever?
9. Hvordan rammesætter og understøtter vi det fag- og tværprofessionelle samarbejde mellem lærerne på vores skole og lærerne på ungdomsuddannelserne?
10. Hvordan understøtter og bidrager vi til at skabe synergi mellem indsatser og aktiviteter inden for bæredygtige 10. klasser, men henblik på at fremme en fælles læring, erfaringsudveksling og vidensdeling?
11. Hvordan kan vi tage del i det globale ansvar for bæredygtig udvikling og bidrage til, at unge i deres uddannelse udvikler kompetencer til at foretage ansvarsfulde handlinger inden for miljø-integritet, økonomisk levedygtighed og et retfærdigt samfund?

8.0 Litteratur

- Aalborg Universitet. (2020). *Den kreative platform*. Lokaliseret [30-07-20] på: <https://www.uva.aau.dk/den-kreative-platform/>
- Biggs, J. & Tang, C. (2011). *Teaching for Quality Learning at University - What the Student Does*. (4. udgave). Maidenhead: Open university press.
- Borring, T. (2017). *Bløde færdigheder er hård valuta!*. Efterskoleforeningen. Lokaliseret [22-06-20] på: https://www.efterskolerne.dk/da/Faglig_viden/Publikationer/Bloed_faedigheder
- Brejninggaard Efterskole 1. (2020). *Værdigrundlag*. Lokaliseret [22-06-20] på: <https://brejninggaard.dk/om-brejninggaard/det-formelle/vaerdigrundlag/>
- Brejninggaard Efterskole 2. (2020). *Sådan forløber 10.klasse*. Lokaliseret [22-06-20] på: <https://brejninggaard.dk/undervisning/10-klasse/saadan-forloeber-10-klasse/>
- Bæredygtig Udvikling 1 (BU). (2020). *Hvad er Uddannelse for BU?*. Lokaliseret [22-06-20] på: <https://bu.dk/uddannelse/hvad-er-uddannelse-for-bu/>
- Bæredygtig Udvikling 2 (BU). (2020). *Danmarks portal om Bæredygtig Udvikling - for handling og omstilling til et grønt, økologisk og bæredygtigt Danmark*. Lokaliseret [22-06-20] på: <https://bu.dk>
- Den danske UNESCO-nationalkommission. (2019). *Strategi for Danmarks UNESCO-arbejde 2019-2022*. Lokaliseret [22-06-20] på: <https://www.unesco.dk/videnskab/den-danske-unesco-strategi-2019-2022>
- Dreier, O. (1999): *Læring som ændring af personlig deltagelse i sociale kontekster*. I: Nielsen, K, & Kvale, S. (red.), *Mesterlære. Læring som social praksis*. København: Hans Reitzels Forlag. S. 76-99
- Efterskolerne. (2020). *Velkommen til IBO-Brobygning*. Lokaliseret [30-07-20] på: <https://ibo-brobygning.dk>
- Efterskoleforeningen. (2018). *10. kl. på efterskole: En nødvendig mulighed*. Lokaliseret [22-06-20] på: [på efterskole - Efterskolerne www.efterskolerne.dk > 10klasse WEB Enkelsidet](https://www.efterskolerne.dk/10-klasse)
- Epinion. (2016). *Samfundsmæssig deltagelse blandt tidligere efterskoleelever*. Lokaliseret [22-06-20] på: https://www.efterskolerne.dk/da/Faglig_viden/Publikationer/Samfundsmæssig_deltagelse_blandt_tidl_efterskoleelever
- EVA 1. (2018). *Valget af 10. klasse*. Lokaliseret [22-06-20] på: <https://www.eva.dk/grundskole/valget-10-klasse>

- EVA 2. (2018). *Uddannelsesvalg i 9. klasse*. Lokaliseret [22-06-20] på: [https://www.eva.dk/sites/eva/files/2019-09/Uddannelsesvalg%20i%209.%20klasse klar%20til%20opsaetning_230919_final.pdf](https://www.eva.dk/sites/eva/files/2019-09/Uddannelsesvalg%20i%209.%20klasse%20klar%20til%20opsaetning_230919_final.pdf)
- EVA 3. (2018). *Overgange mellem grundskole og ungdomsuddannelse*. Lokaliseret [22-06-20] på: <https://www.eva.dk/grundskole/overgange-mellem-grundskole-ungdomsuddannelse>
- EVA 4. (2020). *Undervisningspraksis i udskolingen*. Lokaliseret [22-06-20] på: <https://www.eva.dk/grundskole/undervisningspraksis-udskolingen>
- Falch, T., Johannesen, A. B., Strøm, S. (2009). *Kostnader av frafall i videregående opplæring*. Lokaliseret [22-06-20] på: <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kd/vedlegg/grunnskole/fracfall/kostnader-av-fracfall.pdf>
- Hasse, C. (2013) *Vygotskys sociokulturelle læringsteori*. I: A. Qvortrup & M. Wiberg (red.), *Læringsteori og didaktik*. (1. udgave.). Hans Reitzel.
- Henriksen, T. D. (2000). *Læring i den simulerede praksis - anvendelsen af Live Action Role Play som redskab til kompetenceudvikling*. Lokaliseret [22-06-20] på: http://pure.au.dk/portal/files/133/TDH_LIDSP.pdf
- Katznelson, N., & Louw, A. V. (2018). *Karakterbogen: Om karakterer, læring og elevstrategier i en præstationskultur*. (1 udg.) Aalborg Universitetsforlag. Ungdomsliv.
- Lange, M. (27. april. 2020). EVA: Elever i udskolingen ville ønske, at de gik mindre op i karakter. *Skoleliv*. Lokaliseret [22-06-20] på: <https://skoleliv.dk/debat/art7761292/Ellever-i-udskolingen-ville-ønske-at-de-gik-mindre-op-i-karakterer>
- Lave, J. & Wenger, E. (2003). *Situeret læring – legitim perifer deltagelse*. I: Lave, J. & Wenger, E., *Situeret læring og andre tekster*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Moos-Bjerre & Lange. (2017). *Effekt- og profilanalyse: Efterskoleforeningen 2017*. Lokaliseret [22-06-20] på: [Rapport Efterskoleforeningen 2017 08032017 endeligwww.efterskolerne.dk > media > aktuelt > taloganalyser](https://www.efterskolerne.dk/media/aktuelt/taloganalyser)
- Månsson, H. (2014). *Bæredygtig pædagogik og praksisudvikling*. (1. udgave.). Dansk Psykologisk Forlag.
- Månsson, H. (2013). *Pædagogisk bæredygtighed – fra dyade til verdenssamfund*. *Psyke & Logos*, 34(1), 36. Lokaliseret [22-06-20] på: <https://tidsskrift.dk/psyke/article/view/8841>
- Nielsen, K. (2013). *Læring i et situeret perspektiv*. I: Qvortrup, A., & Wiberg, M. (red.), *Læringsteori og didaktik*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Nordahl, T., Sunnevåg, A., & Løken, G. (2011). *“Det er fedt”: evaluering af det frivillige 10. skoleår i Danmark*. (1. udgave.). Dafolo.

- Raahede, U. (2006). Efterskolen. I: Raahede, U., *Grundtvig, efterskolen og medborgerskabet - en introduktion*. Ærlig talt.
- Retsinformation. (2019). Bekendtgørelse af lov om efterskoler og frie fagskoler (LBK nr 815 af 14/08/2019). Hentet fra <https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2019/815>
- Ryslinge Efterskole. (2019). *Ryslinge-modellen*. Lokaliseret [30-07-20] på: <https://www.ryslinge-modellen.dk>
- Uddannelsesstatistik. (2020). *Karakterer i 10. klasse – Karaktergennemsnit fordelt på fag*. Lokaliseret [22-06-20] på: <https://uddannelsesstatistik.dk/Pages/Reports/1811.aspx>
- UNESCO. (2017). *Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives*. Lokaliseret [22-06-20] på: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000247444>
- United Nations. (1987). *Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. Lokaliseret [22-06-20] på: <https://www.are.admin.ch/are/en/home/sustainable-development/international-cooperation/2030agenda/un-milestones-in-sustainable-development/1987--brundtland-report.html>
- UVM 1. (2020). *Indholdsplanen*. Lokaliseret [22-06-20] på: <https://www.uvm.dk/efterskoler/maal-planer-evaluering/indholdsplaner>
- UVM 2. (2020). *Om efterskoler*. Lokaliseret [22-06-20] på: <https://www.uvm.dk/efterskoler/om-efterskoler>
- UVM 3. (2020). *Om 10.klasse*. Lokaliseret [22-06-20] på: <https://www.uvm.dk/folkeskolen/fag-timetal-og-overgange/10-klasse/om-10-klasse>
- Vygotsky, L.S. (1978). The Development of Perception and Attention. I: M. Cole, V. John-Steiner et al (red.), *Mind in Society, The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, Harvard University Press.